Wensen versus regelgeving

**Over de (on)mogelijkheden voor de gemeente Winterswijk
om te anticiperen op de wensen van de eigenaren
ter instandhouding van de waardevolle 'scholtegoederen' in het buitengebied**

Afstudeerscriptie
Loraine ten Damme
Hogeschool Van Hall Larenstein
Gemeente Winterswijk
Januari 2014

cultuurhistorie – landschap, landbouw en natuur – economie

Wensen versus regelgeving

Over de (on)mogelijkheden voor de gemeente Winterswijk om te anticiperen op wensen van de eigenaren ter instandhouding van de waardevolle 'scholtegoederen' in het buitengebied

Colofon

Documentgegevens: Wensen versus regelgeving
Type: Afstudeerscriptie
Status: Definitief
Datum: 2 januari 2014

Auteur: Loraine ten Damme
Onderwijsinstelling: Hogeschool Van Hall Larenstein
Opleiding: Bos en Natuurbeheer
Afstudeerrichting: Vastgoed & Grondtransacties

Opdrachtgever: Gemeente Winterswijk
Adres: Stationsstraat 25
Postcode: 7100 AC Winterswijk, Nederland
Begeleider: Mw. J Ras, beleidsmedewerker cultuurhistorie gemeente Winterswijk
Begeleider: Dhr. A. Vedder, planoloog gemeente Winterswijk

Onderwijsinstelling: Hogeschool Van Hall Larenstein
Adres: Larensteinselaan 26A
Postcode: 6882 CT Velp, Nederland
Begeleider: Dhr. J.J. Dubbelhuis, Docent Vastgoed en Ruimtelijke Inrichting

gemeente Winterswijk

Hogeschool VAN HALL LARENSTEIN
ONDERDEEL VAN WAGENINGEN UR

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeerrapport '*Wensen versus regelgeving - Over de (on)mogelijkheden voor de gemeente Winterswijk om te anticiperen op de wensen van de eigenaren ter instandhouding van de waardevolle 'scholtegoederen' in het buitengebied*'. In de laatste fase van de opleiding *Bos & Natuurbeheer* aan Hogeschool Van Hall Larenstein, afstudeerrichting *Vastgoed & Grondtransacties*, heb ik deze scriptie geschreven in opdracht van de gemeente Winterswijk.

Voor de totstandkoming en uitwerking van mijn onderzoek, wil ik graag een aantal mensen bedanken. Allereerst Joyce Ras en Arjen Vedder, namens de opdrachtgever mijn begeleiders. Zij hebben mij mogelijkheden geboden dit interessante onderzoek te mogen en kunnen uitvoeren en hebben geregeld tijd voor mij gemaakt om de voortgang te bespreken. Ook Jan Jacob Dubbelhuis wil ik bedanken, voor de ondersteuning die hij mij vanuit de opleiding gaf als procesbegeleider.
Tijdens mijn onderzoek heb ik met veel mensen contact gehad over scholtegoederen. Ook die wil ik bedanken. Allereerst Joanneke Smalbraak, Jan Goorhuis en Arjan Ligtenbarg. Zij hebben met mij hun kennis en ervaring gedeeld, wat van groot belang is geweest voor mijn beeldvorming.
Tenslotte gaat een groot deel van mijn dank uit naar de eigenaren van de erven uit mijn onderzoek. Hoewel zij meer of minder blij waren met de benoeming als eigenaar van een scholtegoed, is veel belangstelling getoond en medewerking verleend aan het onderzoek. Behalve dat mijn onderzoek om hun toekomstwensen draait, hebben ook zij hun kennis en ervaringen gedeeld over de termen. Ik hoop van harte dat ook zij zich kunnen vinden in de resultaten van mijn onderzoek.

Loraine ten Damme
Januari 2014, Winterswijk

Samenvatting

Dit afstudeeronderzoek is gedaan in kader van de opleiding Bos & Natuurbeheer (Hogeschool Van Hall Larenstein) in opdracht van de gemeente Winterswijk. Aanleiding zijn de ontwikkelingen in het buitengebied, die leiden tot veranderingen in functies, waardoor leegstand, verruiging en verrommeling van het landschap dreigen terwijl de gemeente Winterswijk juist inzet op behoud en ontwikkeling van het agrarische cultuurlandschap.
De effecten van de ontwikkelingen zullen sterker zijn op de scholtegoederen doordat deze vaak groter zijn dan andere boerderijen en cultuurhistorische waarden prominenter aanwezig zijn. In de afgelopen jaren hebben verschillende scholtegoederen een overstap gemaakt naar een andere functie, maar mogelijk is dit voor meer scholtegoederen van belang om het geheel duurzaam in stand te houden.

De doelstelling van de gemeente Winterswijk als opdrachtgever van dit afstudeeronderzoek is inzichtelijk te krijgen op welke manier zij kan anticiperen op de toekomstplannen- en wensen van de eigenaren van de scholtegoederen in haar buitengebied om duurzame instandhouding van landschapswaarden en de leefbaarheid van het buitengebied te realiseren en verpaupering tegen te gaan.

De 52 scholtegoederen zijn afkomstig uit de *Cultuurhistorische Atlas Winterswijk* (Neefjes, J., N. Willemse, 2009) en *Scholtegoederen* (Ligtenbarg, A, 2013). Met literatuuronderzoek en interviews is de betekenis van de scholtegoederen voor de gemeente Winterswijk bepaald, de ontwikkelingen die functies en het beheer van de scholtegoederen beïnvloeden en beleid en wetgeving dat van toepassing is voor de instandhouding en ontwikkeling van het platteland. Vervolgens is via een enquête en interviews met eigenaren onderzoek gedaan naar de huidige functies van de erven en gronden, naar de wensen van de eigenaren en naar hun kennis en ervaring met beleid en wetgeving.

De afwisseling in het agrarische cultuurlandschap van de gemeente resulteert in een hoge natuurwaarde, verhoogt de economische en trekt recreatie en toerisme. De 52 scholteerven zijn met hun erven en opgaande beplantingen kenmerkend (totaal ca. 16 % oppervlak van de gemeente), gerangschikt onder de NSW 1928 en aangewezen als monument (27 in totaal). De functies van scholtegoederen (agrarisch, bosbouw en wonen) staan onder druk door onder meer schaalvergroting, (te) kleine percelen en teruglopende woonbehoefte in het buitengebied. Andere ontwikkelingen lijken juist mogelijkheden te bieden voor scholtegoederen, zoals de toenemende recreatie. Ook het belang van burgers bij behoud en (her)ontwikkeling van het landschap en natuur neemt toe.

Uit de 24 enquêtes (47 %, voor 30 scholtegoederen) blijkt dat de functies variëren van voornamelijk agrarisch, tot zorg, wonen / werken en recreatie. Rond de 70 % van de eigenaren heeft bouwland, grasland en bos (wel of niet productie) in eigendom, zowel voor eigen gebruik als verpacht. De opvallendste uitkomsten uit de enquête zijn:

- Het gemengde draagvlak voor de term ‘scholte-‘;
- De beperkte behoefte van eigenaren om veranderingen door te voeren ;
- De wens voor instandhouding van het oude agrarische landschap;
- De uiteenlopende waardering voor de gemeente;
- De gewenste ondersteunende rol voor de gemeente ;
- Bestaand(e) beleid en wetgeving is te onbekend en ingewikkeld.

Op basis van dit onderzoek kan de gemeente de leefbaarheid en kwaliteiten in het buitengebied stimuleren door verschillende stappen te zetten, waarbij haar ondersteunde rol, samenwerking met actoren en wederzijdse proactieve houding van groot belang zijn:

- *bemiddelen voor het gebruik van de term ‘scholte-’:* Via het nieuwe boek van de heer A. Ligtenbarg en door in samenwerking met eigenaren en deskundigen een nieuwe, werkbare definitie en lijst op te stellen;
- *vervolgonderzoek doen naar de wensen en kennis*; Extra gesprekken met eigenaren om wensen en kennis meer in beeld te brengen, waardoor met concrete projecten de provincie Gelderland ingezet kan worden en in de volgende stap het aanbod beter aansluit bij de vraag;
- *Een platform te creëren (i.s.m. bv. Werkgroep NSW Landgoederen of Waardevol Cultuurlandschap Winterswijk)*: Door verschillende partijen bij elkaar te brengen (bv. scholteeigenaren, adviseurs, initiatiefnemers) kunnen goedkopere / vernieuwende oplossingen voor beheer en functies gevonden worden. Ook kan wetgeving en procedures (waarom, wat, tijd) worden verduidelijkt, waardoor dit mogelijk vaker positief beoordeeld wordt.

Inhoudsopgave

Voorwoord I
Samenvatting II

1. Inleiding 1
1.1 Situatieschets 1
1.2 Definitie 1
1.3 Hoofdvraag en doelstelling 2
1.4 Projectvragen en methodiek 2
1.5 Doelgroep 3
1.7 Leeswijzer 3
2. Winterswijkse scholten 4
2.1 Ontwikkeling van de term 'scholte' 4
2.1.1 De kracht van de vroegere scholten 4
2.2 Het scholtegoed van nu 5
2.3 De huidige waarden en het ontstaan 5
2.3.1 Erven 6
2.3.2 Landschap en natuur 6
2.3.3 Economische waarde 7
2.3 Terugkoppeling 8
3. Maatschappelijke ontwikkelingen in functies van de scholtegoederen 9
3.1 Ontwikkeling oorspronkelijke functies 9
3.1.1 Landbouw 9
3.1.2 Bosbouw 10
3.1.3 Wonen 11
3.2 Ontwikkelingen in de door de maatschappij toegekende functies 11
3.2.1 Maatschappelijke betrokkenheid 11
3.2.2 Vrijetijdsbesteding 12
3.3 Onafhankelijke ontwikkelingen 12
3.3.1 Demografie 12
3.3.2 Decentralisatie en economie 13
3.4 Terugkoppeling 13
4. Beleid, wet- en regelgeving 14
4.1 (Inter)nationaal beleid, wet- en regelgeving 14
4.1.1 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 14
4.1.2 Natura 2000 15
4.1.3 Natuurbeschermingswet 15
4.1.4 Monumentenwet 15
4.1.5 Natuurschoonwet 1928 16
4.2 Provinciaal beleid, wet- en regelgeving 16
4.2.1 Cultuurhistorisch beleid 16
4.2.2 Gelders Natuurnetwerk 17
4.3 Gemeentelijk beleid, wet- en regelgeving 17
4.3.2 Functieveranderingsbeleid 17
4.3.3 Landgoederenbeleid 17
4.3.4 Landschapsontwikkelingsplan 18
4.3.1 Bestemmingsplan buitengebied 19
4.4 Terugkoppeling 19
5. De enquête 20
5.1 Werkwijze en respons 20
5.2 Functies en wensen 21
5.3 De rol van de gemeente 23
5.3.1 Huidige rol 23
5.3.2 Gewenste rol 23
5.4 Beleid en regelgeving 23
5.4.1 Kennis van beleid en wetgeving 23
5.4.2 Ervaring met beleid en wetgeving 24
5.4.3 Overige beleid en wetgeving 25
5.5 Opvallendste uitkomsten 26
6. De interviews 27
6.1 Werkwijze 27
6.2 Geldersch Landschap en Kasteelen 27
6.3 Particuliere interviews 28
6.4 Opvallendste uitkomsten 29
7. Uitkomsten en conclusie 30
7.1 Uitkomsten enquête en interviews 30
7.2 Conclusie / aanbevelingen 31
7.3 Persoonlijk reflectie 32

Bijlage 1 Overzichtskaart scholtegoederen 33
Bijlage 2 Vooraankondiging 34
Bijlage 3 Enquête 36
Bijlage 4 Publicatie Achterhoeks Nieuws 43
Bijlage 5 Huidige en gewenste rol van partijen 44
Bijlage 6 Voorbeeld initiatieven 45

Bronvermelding 47

1. Inleiding

Dit rapport bevat een afstudeeronderzoek voor de opleiding Bos & Natuurbeheer van Hogeschool Van Hall Larenstein en is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Winterswijk. Allereerst bevat dit hoofdstuk de situatieschets en aanleiding voor het onderzoek en een korte beschrijving van de gehanteerde definitie van 'scholte-'. Daarna worden de onderzoeksvragen en onderzoeksmethodiek behandeld. Tenslotte volgt de doelgroep en de leeswijzer voor dit rapport.

1.1 Situatieschets

Het landschap in de gemeente Winterswijk kenmerkt zich door de kleinschaligheid, waarin landbouw, bosbouw, natuur, wonen, werken en recreatie samenvallen. Het bekende coulisselandschap, zoals dat op veel plekken in het buitengebied nog aanwezig is, is door het gebruik van de vroegere scholteboeren ontstaan. Zij waren behalve landbouwers ook bosbouwers. Hoewel elders in Nederland landgoederen zijn gesticht (voornamelijk door adel), kent de gemeente Winterswijk 'scholtegoederen'.

De scholteboer van vroeger bestaat niet meer: al generaties gelden andere gebruiken, veelal zijn scholtegoederen niet meer in eigendom van de familielijn van de scholteboeren en is het eigendom versnipperd. Nieuwe ontwikkelingen leiden tot veranderingen in de oorspronkelijke functies. In de komende tien jaren zullen bijvoorbeeld veel agrarische functies vervallen (verwacht wordt dat de leegstand van agrarische bedrijven toeneemt tot 30 miljoen m^2: kantoorleegstand is momenteel zeven miljoen m^2)[1] en het beheer van landgoederen (in de breedste zin) is nu vaak al lastig te bekostigen. Hierdoor loopt een groot deel van het buitengebied, met haar bijbehorende waarden, het risico in verval te raken. Doordat leegstand dreigt, dreigt ook verruiging en verrommeling van het landschap. Dit terwijl de gemeente Winterswijk juist wil inzetten op behoud en ontwikkeling van het agrarische cultuurlandschap.

Hoewel deze ontwikkelingen effect hebben op het hele buitengebied, zijn de verwachte effecten sterker op de scholtegoederen doordat deze erven vaak groter zijn en cultuurhistorische waarden prominenter aanwezig zijn. In de afgelopen jaren hebben verschillende scholtegoederen een overstap gemaakt naar een andere functie, bijvoorbeeld van agrarisch naar recreatief. Mogelijk is het voor andere scholtegoederen ook van belang om de functie te veranderen om het geheel duurzaam in stand te houden. Maar wat willen zij in de toekomst, waar zullen ze tegenaan lopen en op welke manier kan de gemeente hier ondersteuning in bieden?

1.2 Definitie

In dit onderzoek wordt in de tegenwoordige tijd niet gesproken over scholte (persoon) of scholteboer(derij), maar over scholteerf (erf van het scholtegoed) scholtegoed (erf en bijbehorende gronden) en scholteeigenaar (eigenaar van scholtegoed). De kern van dit onderzoek gaat niet over de (on)waarheden van de historie en verhalen, noch de families, maar juist over de waarden die dankzij het gebruik van de vroegere scholten zijn ontstaan en behouden. De term 'scholteboer' is een verbastering van de middeleeuwse titel 'Schulte', maar wat tegenwoordig met scholteboer wordt bedoeld is niet overduidelijk; de historie is beschreven in verschillende werken (bv. Wildenbeest, G. (1984) en Neefjes, J., N. Willemse (2009)), maar de inhoud hiervan wordt niet door alle scholteeigenaren onderschreven. Toch wordt ook de term scholtegoed soms bezwarend ervaren, doordat de aanwijzing van het erf niet juist zou zijn of omdat de term alsnog geen recht doet aan de huidige tijden en eigenaren: er is te vaak een negatief beeld geschetst.
Hoewel de definitie natuurlijk van groot belang is voor de aanwijzing van scholtegoederen, zijn in dit onderzoek de scholtegoederen gehanteerd zoals die staan aangegeven in de *Cultuurhistorische Atlas Winterswijk* (2009, J. Neefjes, N. Willemse, historische geografische- en landschapstypologische kaart, 1 t/m 25) en *Scholtengoederen, twee fietsroutes langs de scholten in de gemeenten Aalten en Winterswijk* (2013, A. Ligtenbarg, kaart pagina 10).

[1] www.binnenlandsbestuur.nl (10 december 2012)

1.3 Hoofdvraag en doelstelling

Als hoofdvraag voor dit project geldt: Hoe kan de gemeente Winterswijk anticiperen op de toekomstplannen en -wensen van de eigenaren van de scholtegoederen in haar buitengebied om duurzame instandhouding van landschapswaarden en de leefbaarheid van het buitengebied te realiseren en verpaupering tegen te gaan?

De doelstelling van de gemeente Winterswijk als opdrachtgever van dit afstudeeronderzoek is inzichtelijk te krijgen op welke manier zij kan anticiperen op de toekomstplannen- en wensen van de eigenaren van de scholtegoederen in haar buitengebied om duurzame instandhouding van landschapswaarden en de leefbaarheid van het buitengebied te realiseren en verpaupering tegen te gaan.

1.4 Projectvragen en methodiek

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld (figuur 1.1 schematische weergave):

A. Wat is de betekenis van scholtegoederen voor de gemeente Winterswijk?
B. Welke ontwikkelingen spelen op de scholtegoederen in het buitengebied?
C. Waar in wet- en regelgeving en beleid ontstaan belemmeringen met betrekking tot realisatie van de wensen van de scholteeigenaren en wat zijn hier mogelijke oplossingen voor?

Fig. 1.1 Overzicht onderzoek: verschillende onderwerpen leiden uiteindelijk tot het advies aan de gemeente. Terugkoppeling is altijd mogelijk.

Om de deelvragen te beantwoorden is gebruik gemaakt van verschillende onderzoekmethodieken: literatuur-onderzoek, enquête en interview. Allereerst is voor de beeldvorming van de historische en huidige scholtegoederen literatuuronderzoek gedaan en gesproken met (hobby)historici en scholteeigenaren. Daarnaast is onderzoek gedaan in publicaties (van de gemeente Winterswijk en voornamelijk onderzoeksinstituten) om de deelvragen A en B te beantwoorden. Ook is deze vorm gebruikt om de doelen van geldend(e) beleid en wetgeving en de gevolgen hiervan voor scholteeigenaren inzichtelijk te krijgen. Naast literatuuronderzoek is hierbij ook gebruik gemaakt van de eerder genoemde gesprekken, aangevuld met gesprekken met ambtenaren van de gemeente Winterswijk. Om deelvraag C te beantwoorden, is aan de eigenaren van de scholtegoederen een enquête verstuurd (voorafgegaan door een vooraankondiging). Met enkele eigenaren is (ook) een interview gehouden. In beide gevallen is voornamelijk gevraagd naar de functies van het scholtegoed, de wensen van de eigenaren en hun kennis van en ervaring met beleid en wetgeving.
De resultaten van de enquêtes zijn anoniem en verwerkt in tabellen en grafieken, waardoor een overzicht is ontstaan van de functies, wensen, kennis en ervaringen. In de interviews is vaak meer verklarend geantwoord dan in de enquêtes. Tenslotte zijn aan de hand van de grafieken en de extra informatie uit de interviews (in combinatie met de verwachte ontwikkelingen) punten benoemd waarmee de gemeente Winterswijk kan anticiperen op de wensen en ontwikkelingen in het buitengebied om haar doelstelling te behalen.

1.5 Doelgroep

Dit onderzoeksrapport is allereerst bedoeld voor de gemeente Winterswijk. Zij is immers opdrachtgever. Voor haar zijn de uitkomsten van de enquête, interviews en de uiteindelijke adviezen van belang om haar doelstelling te behalen. Daarnaast is dit rapport geschreven voor de eigenaren van de zogenoemde scholtegoederen. Het onderzoek draait om hun eigendom, daarom kunnen zij inzicht krijgen in de verwerking van hun antwoorden.

1.7 Leeswijzer

Figuur 1.1 is behalve een schematische weergave van het onderzoek, ook de weergave van de leeswijzer. Hoofdstuk **twee** gaat over de historie van de scholteboeren, maar voornamelijk over de waarde van de scholtegoederen voor de gemeente Winterswijk. Vervolgens geeft hoofdstuk **drie** antwoord op de vraag welke ontwikkelingen in het buitengebied spelen en hoe deze de functies van de scholtegoederen beïnvloeden. In hoofdstuk **vier** wordt ingegaan op het doel van bestaand(e) beleid en wetgeving en de effecten daarvan op de scholtegoederen. Vervolgens behandelt hoofdstuk **vijf** de uitkomsten van de enquêtes: de functies van de scholtegoederen, de wensen van de eigenaren en hun ervaring met beleid, wet- en regelgeving. Hoofdstuk **zes** behandelt hierna de interviews en gesprekken, die om verschillende redenen zijn gehouden met respondenten en eigenaren die niet aan het onderzoek mee wensten te werken. In beide hoofdstukken, vijf en zes, wordt afgesloten met een opsomming van de belangrijkste uitkomsten. Tenslotte bevat hoofdstuk **zeven** de conclusie van het onderzoek. Doordat het antwoord op de hoofdvraag een sterk aanbevelend karakter heeft, is dit hoofdstuk opgebouwd door eerst de belangrijkste uitkomsten van voorgaande hoofdstukken te benoemen, dit zijn punten waar de gemeente op kan anticiperen. Vervolgens worden verschillende conclusies benoemd waarmee de gemeente kan anticiperen op de uitkomsten van de enquête en zo haar doelstelling kan behalen. Tenslotte wordt in dit hoofdstuk een persoonlijke reflectie op het afstudeeronderzoek gegeven.

De bronvermelding is in dit rapport weergegeven met behulp van voetnoten. De eerste keer van een bron op de pagina wordt deze met naam en jaartal vermeld, de volgende vermelding op dezelfde pagina wordt alleen het nummer vermeld. Iedere nieuwe pagina wordt elke gebruikte bron op deze manier eenmalig weergegeven, de literatuurlijst blijft zo alfabetisch.
De scholteeigenaren zijn in dit rapport geanonimiseerd, maar de gemeente Winterswijk heeft wel een overzicht van de eigenaren.

2. Winterswijkse scholten

Uit de probleemstelling van dit onderzoek blijkt al dat de gemeente Winterswijk zich wil inzetten voor de scholtegoederen in het buitengebied. Ze maakt zich sterk voor het agrarische cultuurlandschap, een landschap dat grotendeels door de scholten is gevormd en behouden. In dit hoofdstuk wordt behandeld wat de waarden van de scholtegoederen voor Winterswijk zijn, waarbij kort in wordt gegaan op wie de scholten vroeger waren.

2.1 Ontwikkeling van de term 'scholte'

In de 12e en 13e eeuw zijn door grootgrondbezitters 'schulten' aangesteld als zaakwaarnemer voor het eigendom waar zijzelf geen toezicht meer op konden houden. Deze schulten waren de schakel tussen de feodale grondbezitters en de horige boeren. Schulten hadden verschillende rechten en plichten, maar bleven zelf horig. Als horige hoorde je bij de grond en werd je bij wisseling van de macht mee verkocht. De taken van de schulte waren divers, zo voerde hij de administratie, zorgde voor afdrachten naar de hofheer en fungeerde als veldwachter. Als vergoeding ontving de schulte een deel van de opbrengsten.[2] De horigen hadden in ruil voor het gebruik van grond verplichtingen in de vorm van arbeid en producten. Daarnaast hadden ze rechten: ze werden bijvoorbeeld beschermd tegen vijanden, hadden erfelijk gebruiksrecht op een hoeve[3] en hoefden zelf niet het leger te dienen. In roerige tijden kozen vrije boeren dus soms voor de horige status.[2] In de Late Middeleeuwen veranderde de maatschappij en verviel de functie van de schulte.

Doordat latere eigenaren gebrekkige interesse hadden in het gebied konden steeds meer hofhorigen (andere schakel tot de onderhorigen) onder verplichtingen en afdrachten uitkomen. Onderhorigen moesten hun verplichtingen wel blijven afdragen aan hofhorigen, waardoor hun rijkdom en status toenam.[3] Zij namen de oude titel aan, waarbij schulte is verbasterd tot scholte(boer). De horigheid bleef hierbij bestaan.
Nadat in 1795 met de komst van Napoleon de horigheid werd afgeschaft, leek de situatie weinig te veranderen. 'Horigen' bleven pacht voldoen, kinderen werkten als meid of knecht tegen kost en inwoning en pachters waren verplicht te komen op de zogenaamde helpedagen op de scholteboerderij.[3]

2.1.1 De kracht van de vroegere scholten

Na het afschaffen van de horigheid zijn grote delen van het land in eigendom van het Domein van de staat gekomen. Maar ook zij hield zich niet bezig met Winterswijk. De scholten beschouwden zichzelf als rechtmatige eigenaar en droegen geen verplichtingen meer af. In 1821 besloot het Domeinbestuur de afdrachten vanaf 1795 te innen, maar enkele bewoners gingen hiertegen in proces. Zij beriepen zich op het Lohnse hofrecht uit 1363 en werden in 1826 in het gelijk gesteld, waardoor zij officieel eigenaar werden van het land dat zij al tijden beheerden.[4] Zo'n vijftig jaar eerder (in 1775) waren zij al na langlopende processen in hun gelijk gesteld omtrent het eigendomsrecht van het bos op hun erf, waardoor hun grondbezit was toegenomen. Voorheen mochten horigen '*voor houwen en achter poten*', terwijl de bossen veel rijkdom opbrachten voor de hofheer.[5]

Daarnaast werd in 1810 de verdeling van de markegronden (woeste gronden in gemeenschappelijk eigendom) door de overheid gestimuleerd, zodat werkgelegenheid zou ontstaan en de landbouw zich verder kon ontwikkelen.[2] In de omgeving van Winterswijk vond deze markeverdeling vooral plaats nadat de scholteboeren officieel eigenaar waren van het land. De gronden werden in Winterswijk verdeeld naar verhouding van wat men al in bezit had, waardoor veel grond naar de scholteboeren ging.[4]

De scholten maakten veel winst door hun lage kosten en/of hun neveninkomsten. De winst werd waarschijnlijk voornamelijk geïnvesteerd in de aankoop van meer gronden.[2] De combinatie van grootgrondbezit en het verhandelen van graan, linnen en hout leidde ertoe dat de scholten steeds meer macht kregen. De macht van de

[2] Schokkenbroek, M. (2008)
[3] Neefjes, J., N. Willemse (2009)
[4] Wildenbeest, G (1984)
[5] Smalbraak, J (2013)

scholten was in de eerste helft van de 20e eeuw het grootst: zo'n 20 families hadden duizenden hectares in eigendom en een groot deel van de plattelandsbevolking was van hen afhankelijk.[6]

2.2 Het scholtegoed van nu

Uiteindelijk is in 1954 het scholtesysteem met afdrachten in natura bij de wet afgeschaft en daarmee ook helpedagen, meiden en knechten. Hierdoor kwamen voor de scholten minder middelen beschikbaar voor beheer en onderhoud, waardoor de scholtegoederen in verval zijn geraakt.

In Neefjes, J., N. Willemse (2009) en Ligtenbarg, A. (2013) zijn in totaal 58 erven aangeduid als zijnde een voormalige scholteboerderij (figuur 2.1). Hoewel dit er van oorsprong nooit zoveel geweest kunnen zijn (in verband met pachtboerderijen), is het aantal enigszins te verklaren door de hervorming van het erfrecht in 1838, waardoor het eigendom bij vererving verdeeld moest worden over alle kinderen. Vaak werd een van de pachtboerderijen opgewaardeerd tot een scholtegoed met een nieuw 'scholtehuis'.[6]

De eigenaren van de erven van de 52 scholtegoederen in dit onderzoek (58 in totaal, maar drie erven zijn onbebouwd en drie liggen binnen de bebouwde kom, zie figuur 2.1 en bijlage 1) hebben tegenwoordig minstens 16 % van het oppervlak van de gemeente in eigendom (circa 2.100 ha van totaal circa 13.900 ha). In deze berekening zijn de gronden van eigenaren die voor een deel eigenaar zijn van de gronden in eigendom van de scholteeigenaar namelijk buiten beschouwing gelaten. Bij 84 % van de 52 erven vormt bos en/of natuur deel van het eigendom.[7] Uit de enquêtes (hoofdstuk 5) blijkt dat 50 % een (gecombineerde) agrarische functie heeft.

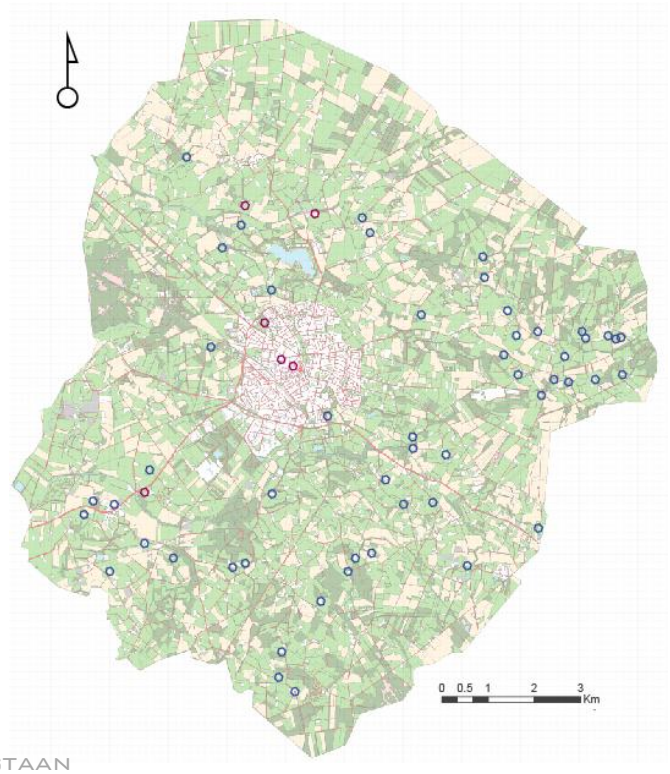

Fig. 2.1 Overzichtskaart scholtegoederen in de gemeente Winterswijk (zie ook bijlage 1), uit Neefjes, J., N. Willemse (2009) en Lichtenbarg, A (2013). (de rode erven uit de afbeelding worden buiten beschouwing gelaten: deze scholtegoederen zijn verdwenen of liggen binnen de bebouwde kom)

2.3 De huidige waarden en het ontstaan

De scholten hielden vast aan eigen gebruiken en tradities, soms benoemd als ´scholteneer´. Ongenuanceerd wordt gesteld dat: *niets van het grondbezit verkocht mocht worden; bosbezit ten koste van alles werd behouden; landadellijke waarden als grondbezit, bos en jacht belangrijk waren; huwelijk met een niet-scholte ongewenst was en modernisering van de landbouw (grotere percelen, beter veevoer, gebruik van kunstmest) ongebruikelijk*.[6]
Het landgebruik van de voorgaande eeuwen heeft in ieder geval geresulteerd in een kleinschalig coulisselandschap. De blijvende gebruiken van de scholten en opkomende natuurbescherming(sorganisaties) hebben dit cultuur-historische landschap behouden.

Cultuurhistorie is in meerdere opzichten van belang voor een gebied. De geschiedenis van het landschap kan het gevoel van identiteit en verbondenheid versterken en kan verklarend zijn voor de biodiversiteit. Daarnaast wordt het 'vroegere landschap' door veel mensen als zeer waardevol en als bron van inspiratie ervaren, waardoor toerisme en recreatie ontstaat en het landschap een extra economische betekenis krijgt.[8] De waarde zit hem dus niet alleen in de cultuurhistorie. De waarde van de scholtegoederen zit in de betekenis van de erven, het landschap, de natuur en de economie.

[6] Wildenbeest, G (1984)
[7] NedBrowser, (digitaal kaartsysteem gemeente Winterswijk) 26 september 2013
[8] Ouden, J., e.a. (2010)

2.3.1 Erven

Scholteboeren (en nazaten) herbouwden vaak het oorspronkelijke huis tot een huis van allure, bijvoorbeeld een villa of een dwarshuis, waardoor bijgebouwen vaak ouder zijn dan de woning. Hoewel oorspronkelijk niet in het hele huis geleefd werd (een deel diende voor opslag) straalde zo'n grote woning macht uit. Vanwege het vernieuwde erfrecht ontstonden veel erven die de indruk wekten een scholte met veel pachters te zijn. Maar niet alle villa's en dwarshuizen in het buitengebied zijn scholtegoederen. Deze bouwstijl was in de mode, en werd ook door andere rijke boeren toegepast.[9]

Daarnaast vallen de erven van de scholtegoederen op door het aantal omliggende bijgebouwen, de vaak oude bomen, de omvang van het erf en de grootte van de gebouwen. De oude bossen nabij de scholteerven, vaak met inheemse soorten, hebben een natuurlijk karakter behouden doordat ze in gebruik waren als midddenbos (alleen de meest bruikbare stammen werden geoogst). Het erf heeft ook betekenis voor de natuur. In veel bijgebouwen nestelen en overwinteren dieren en ook opslag van granen en zaden trekt fauna aan.[10]

In figuur 2.2 is te zien dat de cultuurhistorische waarde in de omgeving van de scholtegoederen vaak hoger is dan in andere delen van de gemeente. Ook is de cultuurhistorische waarde van de voormalige scholteboerderijen terug te zien in het aantal aanwijzingen als monument. Van alle Rijksmonumenten in de gemeente staat 13 % (15 aanwijzingen) op erven van eigenaren van de scholtegoederen. Voor Gemeentelijke monumenten is dit 8 % (12 aanwijzingen). Deze cijfers zijn afkomstig uit de meest actuele Monumentenlijst van de gemeente.[11] Behoud van het landschap wordt ook gewaarborgd door rangschikking onder Natuurschoonwet 1928, waar momenteel minstens 25 erven onder gerangschikt zijn (zie 4.5.1 en 5.2).

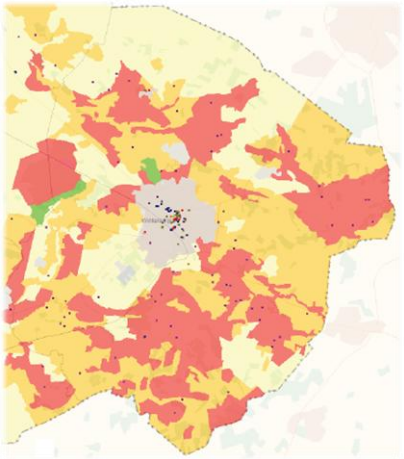

Fig. 2.2 Cultuurhistorische waardenkaart waarin de waarde het hoogst (rood) is in gebieden waar scholtegoederen (afbeelding 2.2) gelegen zijn. Bron: Landschapsontwikkelingsplan Winterswijk (2009).

2.3.2 Landschap en natuur

De scholtegoederen zijn niet gelijk verspreid in het buitengebied (figuur 2.1). Van oorsprong was de grond namelijk niet overal geschikt voor landbouw en werden boerderijen gesticht op plekken waar dit wel mogelijk was. De bodem is ook een verklaring voor veel locaties van bos, voornamelijk van de oude bossen. Deze zijn vaak gelegen op keileem, waarop goed eikenhout geteeld kon worden dat een grote bron van inkomsten was.[9]
Bij de markeverdeling (zie 2.1.1) werd de basis gelegd voor het groene karakter van het buitengebied doordat de scholten sommige gronden beplantten met bos, voornamelijk naaldsoorten. De opkomst van bosbouw hangt samen met het waterbeheer (sloten en rabatbossen werden aangelegd omdat bos anders niet levensvatbaar was).[12] Hoewel andere eigenaren grond nodig hadden voor voedselvoorziening, hadden de scholten behoefte aan hout voor de houtvoorziening en - handel, jacht.[10] Voor Nederlandse begrippen is het erg bijzonder dat boeren ook bosbouwer waren; elders in Nederland hadden landgoedeigenaren bos, maar waren zelf niet agrariër.[9] Dit maakt in Winterswijk dat de omgeving van de scholtegoederen vaak bosrijker is dan andere delen van de gemeente.

Verschillende elementen, zoals houtsingels, houtwallen, bomenrijen, rabatbos en essen die het historische agrarische cultuurlandschap vormen zijn vrij goed behouden. Alle landschapselementen hebben van oorsprong een eigen gebruiksfunctie. Zo zijn de essen (hoge gronden) eeuwenlang door het potstalsysteem met heideplaggen opgehoogd voor de akkerbouw en op de lagere gronden (heide) werd het vee geweid. Houtwallen en –singels dienden als vee- of wildkering en windbrekers. In de loop van de tijd heeft het gebied wel een opener karakter gekregen vanwege het samenvoegen van percelen, het verwijderen van opgaande beplanting en omzetting van bouwland naar grasland.

[9] Mevrouw J. Smalbraak (21 november 2013)
[10] Schokkenbroek, M. (2008)
[11] Monumentenlijst gemeente Winterswijk (2012)
[12] Eigenaar J. (29 november 2013)

Wat voor de landschapsbeleving waardevol is, is de nog zichtbare samenhang tussen de verschillende elementen. Want waar elders in Nederland schaalvergroting, kanalisatie en grote schuren het landschap veranderden, werd dit in Winterswijk beperkt door de scholten. Zij zorgden voor vertraging aan de overstap naar meer melkveehouderij en schaalvergroting.[13]

Door de grote afwisseling is het landschap een biotoop voor vele (vaak bijzondere) vegetatie, vogels, amfibieën, vlinders en reptielen en zoogdieren.[14] Ook het agrarische karakter met de koeien in de wei is een belangrijke landschappelijke en cultuurhistorische waarde. Weidegang is decoratief, vanuit recreatief oogpunt een 'must' en levert agrariërs vaak een financieel voordeel (halve cent per liter melk[15]).
Het landschap, en al haar elementen, wordt tegenwoordig nog steeds voornamelijk beheerd door boeren, maar terreinbeherende organisaties hebben ook delen in eigendom. Voor de gemeente Winterswijk is het beheer van alle eigenaren van groot belang, zij heeft namelijk niet de middelen om dit (bv. het beheer van houtwallen) zelf te bekostigen.[15]

Op (inter)nationaal niveau blijkt waardering voor het landschap. Zo is de gemeente Winterswijk door de provincie Gelderland in 2006 aangewezen als Waardevol landschap in het Streekplan, zijn grote delen van de gemeente als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS, mogelijk vanaf 2014 Gelders Natuurnetwerk, figuur 2.3) aangewezen en liggen binnen de gemeente vier Natura 2000 gebieden.

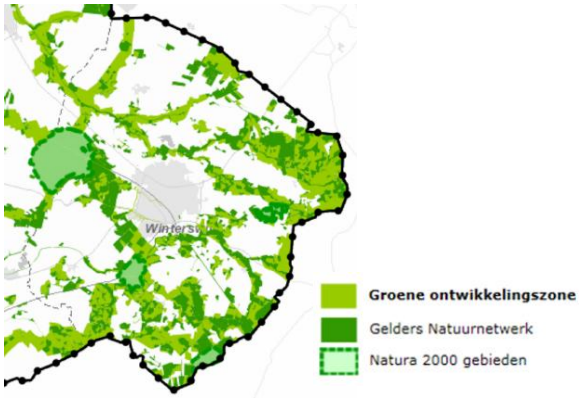

Fig. 2.3 Gelders Natuurnetwerk en Natura 2000 in Winterswijk. Bron: Omgevingsvisie Gelderland Ontwerp vastgesteld door Gedeputeerde Staten d.d. 14 mei 2013

Daarnaast is Winterswijk in 2005 door het Rijk aangewezen als een van de Nationale Landschappen: gebieden met interessante cultuurhistorische en recreatieve waarden. De ruimtelijke ondersteuning die deze titel gaf, is vervallen bij het vaststellen van de *Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte* door het Rijk in 2012, maar provincie Gelderland en de gemeente Winterswijk ondersteunen het predicaat nog steeds.[16]

2.3.3 Economische waarde

Het cultuurlandschap in Winterswijk is van oudsher gevormd door het agrarische gebruik. Het agrarisch terrein is al jaren de grootste vormgever van het cultuurlandschap (zie figuur 2.4) en is dan ook van belang voor instandhouding. De agrarische sector is tevens de belangrijkste economische drager (andere economische dragers zijn wonen, recreatie, toerisme en niet-agrarische bedrijvigheid) van het buitengebied, met een omzet van € 55 miljoen tot € 60 miljoen per jaar.[15] In het *Bestemmingsplan Buitengebied* (2011) streeft de gemeente Winterswijk dat deze sector de belangrijkste economische drager blijft.[17]

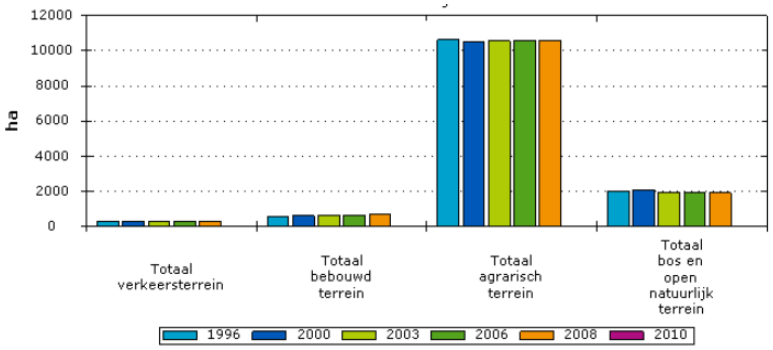

Fig. 2.4 Bodemgebruik naar gebruiksvorm in de gemeente Winterswijk, door de jaren heen. Bron: CBS Statline, 22-10-2013

[13] Neefjes, J., N. Willemse (2009)
[14] Schokkenbroek, M. (2008)
[15] De heer A. Schoemaker (3 december 2013)
[16] De heer A. Vedder (13 september 2013)
[17] Gemeente Winterswijk (2011)

Het agrarische landschap met haar cultuurhistorische waarden maakt Winterswijk aantrekkelijk voor recreatie en toerisme. In het buitengebied zijn verschillende vormen van verblijfsrecreatie te vinden, zoals pensions, (mini)campings, vakantiewoningen en bed & breakfast's.[18]
Deze sector creëert inkomsten voor de gemeente, onder meer toeristenbelasting, maar de grondeigenaren zien daar weinig van terug. Zeer recente cijfers zijn niet bekend, maar in de beleids- en actienota vrijetijdseconomie van de gemeente Winterswijk zijn de cijfers van 2002 tot 2007 verwerkt. Hierin is netto een toename zichtbaar van € 195.000, tot € 560.000 in 2007 (hiervan wordt jaarlijks € 50.000 afgedragen naar de subsidieregeling landschap[19]). Vanwege het gehanteerde systeem, is de toeristenbelasting helaas niet te herleiden tot het exacte aantal overnachten. In 2014 start Stichting Achterhoek Toerisme met monitoren.[20]
Daarnaast creëren de recreanten en toeristen natuurlijk werkgelegenheid. Wederom zijn de cijfers tot 2007. De werkgelegenheid in de sector is in Winterswijk ieder jaar hoger dan in Gelderland (5,5 %) en steeg van 6,7 % in 2003 tot 7,4 % in 2007. Destijds werd in de werkgelegenheid een groei verwacht tot 8 % in 2013, vanwege een omzetgroei van 10 % tot 20 % (basisscenario).[21] Doordat recente cijfers ontbreken is in dit rapport niet te zeggen of deze stijgende lijnen doorgezet zijn.

Al met al is behoud en beheer van het landschap met haar waarden van groot belang voor Winterswijk. Economisch gezien levert het landschap een bijdrage aan de horeca, de agrariërs (streekproducten) en aan de waarde van onroerend goed.[22] Dit blijkt ook uit onderzoek van Triple E naar de baten van erfgoed in de gemeente Winterswijk in 2011 (*Erfgoed in Winterswijk, een andere weg*). Hieruit blijkt dat de omzet per inwoner van de gemeente Winterswijk, gerelateerd aan handels- en horecasector in het buitengebied, € 341 bedraagt. In een redelijk vergelijkbare gemeente (Zevenaar) bedraagt de omzet per inwoner € 107. Dit verschil wordt door Triple E verklaard als '*de baat dat het landschap als cultureel erfgoed meer waar is dan een regulier landschap*'. In de gemeente Winterswijk is dus waarschijnlijk meer ruimte voor toerisme en recreatie, doordat het aantal inwoners per kilometer hier (circa 210) lager is dan in de gemeente Zevenaar (circa 555).
In het volgende onderdeel van het rapport van Triple E wordt gerefereerd aan het feit dat woningen bij groen (en blauw) een meerwaarde hebben. Over de waarde van de huizen in het buitengebied van Winterswijk is € 71 miljoen gerelateerd aan het cultuurhistorische landschap, waarover jaarlijks € 55.000 onroerendezaakbelasting (OZB) en € 328.000 overdrachtsbelasting wordt afgedragen.[23]

2.3 Terugkoppeling

De historische ontwikkeling is bepalend geweest voor het huidige agrarische cultuurlandschap van de gemeente Winterswijk. Elders in Nederland is het landschap 'rechtgetrokken', maar in deze omgeving wordt de behouden kleinschaligheid toegeschreven aan de vroegere scholteboeren. De afwisseling in het landschap heeft hoge natuurwaarde, verhoogt de economische waarde van gebouwen en lokale producten en creëert recreatie en toerisme. De 52 scholteerven zijn met hun erven en opgaande beplantingen kenmerkend in het gebied, gedeeltelijk gerangschikt onder de NSW 1928 (25 erven) en aangewezen als monument (15 Rijks- en 12 gemeentelijk monument). De eigenaren bezitten gezamenlijk zo'n 16 % van het oppervlak van de gemeente Winterswijk.

[18] Gemeente Winterswijk (2009)
[19] De heer G.H. de Lange (4 december 2013)
[20] Mevrouw N. Clemens (16 december 2013)
[21] TNR Advies (2009)
[22] Gemeente Winterswijk (2009)
[23] Triple E (2011)

3. Maatschappelijke ontwikkelingen in functies van de scholtegoederen

De eeuwig ontwikkelende maatschappij zorgt voor ontwikkelingen die één voor één, direct of indirect, effect hebben op de scholtegoederen. Dit hoofdstuk maakt inzichtelijk welke ontwikkelingen invloed uitoefenen op de functies en het beheer van de scholtegoederen. Hierbij gaat het niet enkel om lokale ontwikkelingen, maar ook om ontwikkelingen die regionaal en landelijk spelen. Waar mogelijk worden de specifieke effecten op de scholtegoederen benoemd. Het merendeel van beleid en wetgeving in dit hoofdstuk, wordt in het volgende hoofdstuk toegelicht.

3.1 Ontwikkeling oorspronkelijke functies

Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven is, zijn de scholtegoederen van groot belang vanwege cultuurhistorische, landschappelijke, en economische waarde in gebouwen en landschap(selementen), maar hadden alle elementen oorspronkelijk een eigen gebruiksfunctie. De scholten geloofden in hun eigen systeem en hadden wellicht niet meer de financiële middelen om hun agrarische bedrijf volledig te moderniseren. Hierdoor wordt gezegd dat scholteboerderijen soms de slag hebben gemist om verder te gaan als rendabel agrarisch bedrijf. Op 50 % van de scholteerven van de respondenten uit dit onderzoek is de functie echter nog agrarisch (15 van de 30 erven, zie hoofdstuk 5), negen zijn particulier bewoond en achttien van de 24 eigenaren hebben aangegeven bos in eigendom te hebben. Soms zijn de percelen zo klein dat dit bos niet meer wordt gebruikt voor bosbouw. Toch hebben deze functies (agrarisch, bosbouw en wonen) nog steeds met veranderingen te maken, zoals hieronder besproken wordt.

3.1.1 Landbouw

Na de Tweede Wereldoorlog werd ingestoken op efficiëntere en intensievere agrarische activiteiten, waarbij de overheid ruilverkaveling en schaalvergroting stimuleerde.[24] Maar in Winterswijk en omstreken is (zoals in voorgaand hoofdstuk benoemd) het kleinschalige agrarische landschap relatief goed behouden. Hierdoor is de landbouwsector in de Achterhoek kleinschalig ten opzichte van de rest van Nederland.[25] Dit kost de agrariër geld, vanwege meer schaduwwerking (door opgaande beplanting) en extra uren voor bewerking (meer keren, afstand tussen percelen). Een melkveehouder kost dit gemiddeld 2 cent per liter melk. De boeren onderhouden tegenwoordig het landschap, maar de extra kosten van de kleinschaligheid worden niet vergoed, terwijl agrariërs in bijvoorbeeld Zuid-Limburg wel in aanmerking komen voor de Probleemgebieden-vergoeding[26] (steiler dan 5 % [27]).

Hoewel het agrarisch terrein de grootste grondgebruiker is (zie 2.3.3), daalt het aantal agrarische bedrijven al sinds zeker 1985. Tot 1998 verminderde het aantal bedrijven met gemiddeld 2,2 % per jaar.[28] Deze trend zet zich voort (zie figuur 3.1). Van 2000 tot 2010 daalde het aantal agrarische bedrijven in de gemeente met gemiddeld 2,9 %, terwijl de gemiddelde daling in Nederland 2,6 % was. De verwachting is dat de afname doorzet vanwege toenemende schaalvergroting, gebrek aan opvolging[29] en het ontbreken van financieel vooruitzicht.[30] Stoppende bedrijven leveren vrijkomende agrarische bebouwing, waar een nieuwe functie voor gevonden dient te worden om de leefbaarheid van het buitengebied te behouden. Maar de stoppende agrarische bedrijven bieden ook ruimte aan ontwikkelingen van andere agrarische bedrijven door de vrijkomende grond.[31]

Grondgebruik volgens landbouw telling	Regio	Nederland					Winterswijk				
	Periode	2000	2006	2010	Δ'00-'10	2013*	2000	2006	2010	Δ'00-'10	2013*
Totaal bedrijven	aantal	97389	79435	72324	-25,7%	67481	487	374	344	-29,4%	325
Totaal oppervlakte	ha	2127375	2111498	2018596	-5,1%	2008101	9390	8500	8458	-9,9%	8382

Fig. 3.1 Grondgebruik en aantal agrarische bedrijven in Nederland en de gemeente Winterswijk volgens de landbouwtelling. Bron CBS Statline, 16-12-2013, bewerking: L. ten Damme. **voorlopige cijfers*

[24] Steenbekkens, A., e.a. (2008)
[25] Fontijn, R.J., e.a. (2013)
[26] De heer A. Schoemaker (3 december 2013)
[27] www.hetInvloket.nl (13 december 2013)
[28] Stortelder, A.H.F., e.a. (2001)
[29] Steenbekkers, A., C. Simon, V., Veldheer (2006)
[30] Werkgroep Krimp Winterswijk (2013)
[31] Breman, B., e.a. (2013)

Het agrarisch grondgebruik daalt in Winterswijk ook sneller dan in Nederland, namelijk gemiddeld met 1,0 % ten opzichte van 0,5 % per jaar. De lichtere afname van landbouwgrond ten opzichte van het aantal stoppende bedrijven, zowel in Winterswijk als in Nederland, duidt op schaalvergroting.
Maar de bestemming van bodemgebruik (figuur 3.2) geeft een ander overzicht, namelijk dat de bestemming voor agrarisch grondgebruik in Winterswijk is toegenomen met 0,5 % in tien jaar tijd, maar in Nederland in dezelfde periode is afgenomen met 2,7 %. Het verschil met figuur 3.1 is mogelijk te verklaren doordat de bestemming achterloopt op het gebruik en doordat niet alle agrariërs meedoen met de landbouwtellingen.[32]

Bestemming bodemgebruik	Regio	Nederland				Winterswijk			
	Periode	2000	2006	2010	Δ'00-'10	2000	2006	2010	Δ'00-'10
Agrarisch terrein	ha	2326047	2285799	2264376	-2,7%	10500	10571	10548	0,5%
Bebouwd terrein	ha	318330	337927	350161	10,0%	594	652	672	13,1%
Bos en open natuurlijk	ha	483463	484024	486528	0,6%	2057	1900	1880	-8,6%
Totale oppervlakte	ha	4152803	4154307	4154307		13880	13880	13880	

Fig. 3.2 Grondgebruik in Nederland en de gemeente Winterswijk, naar bestemming. Bron CBS Statline, 16-12-2013, bewerking: L. ten Damme

Schaalvergroting wordt steeds belangrijker omdat grotere agrarische bedrijven meer levensvatbaar zijn dan kleinere bedrijven. Maar door schaalvergroting wordt de weidegang van koeien (minimaal 120 dagen per jaar, van voor- tot najaar voor minstens zes uur per dag in de wei[33]) verminderd, hoewel dit vanuit landschappelijk oogpunt erg decoratief is. Het percentage weidegang is vanaf 2001 tot 2012 jaarlijks met enkele procenten gedaald, maar sindsdien redelijk gelijk gebleven (in het Oostelijk Veehouderijgebied 65 % - 75 %).[34]
Hiernaast hebben de agrariërs te maken met uitputting van de bodem. Deze raakt humusarm en houdt daardoor geen water meer vast.[32] Ook klimaatverandering komt de huidige agrarische sector waarschijnlijk niet ten goede, vanwege verwachte extreme neerslagpieken en droogte tussen maart en oktober.[35] Voor sommige huidige gewassen, zal het groeiseizoen hierdoor verslechteren.

Naast de nadelen die de geschetste ontwikkelingen brengen, bieden deze ook mogelijkheden voor agrarische ontwikkelingen. (Startende) agrariërs kunnen op zoek naar andere productiemethoden en gewassen[35] en/of extra inkomen creëren door verdieping (toegespitst op activiteiten anders dan reguliere landbouwkundige activiteiten, bv. zorg / recreatie[36]) of verbreding (verhogen van de waarde van producten door bv. zelf te verwerken / verkopen).[32]

3.1.2 Bosbouw

Een lange tijd werd meer hout geoogst dan dat in het bos kon aangroeien, waardoor in Nederland rond 1800 nog slechts circa 100.000 ha bos stond, voornamelijk hakhout. Na de verdeling van de markegronden werd door de scholten op relatief grote schaal weer bos geplant (zie 2.3.2).[37] Om nieuwe kaalslag te voorkomen, bestaat sinds 1961 de Boswet. Kern van deze wet is 'wat bos is, blijft bos' (in oppervlakte).
Nog steeds is Nederland relatief arm aan bos, ongeveer 380.000 ha (Winterswijk in 2010: 1.843 ha (13,3 % van het oppervlak)[38]). Hierdoor wordt de houtproductie vaak ondergeschikt gezien aan natuurbehoud, recreatie, milieu en landschap. Het bos is in heel Nederland sterk versnipperd, waardoor circa 85 % van de percelen kleiner is dan 5 ha en 13 % van het bosareaal verdeeld is bij eigenaren met minder dan 5 ha.[39]

Hoewel hout een belangrijke hernieuwbare grondstof is voor onder andere brandhout (50 % van het wereldhoutverbruik), papier en constructiemateriaal, draagt het bos in Nederland relatief weinig bij aan het Bruto Nationaal Product.[39] In 2011 kwam de zelfvoorzieningsgraad van het totale Nederlandse houtgebruik uit op 8,0 % (geoogst in het Nederlandse bos) dat betekent dat veel hout geïmporteerd is.[40]
Bosbouw is niet meer zo winstgevend als het in eerdere tijden is geweest. Uit gesprekken met mevrouw J. Smalbraak (voorzitter Werkgroep NSW Winterswijk, interview op 21 november 2013) en de heer L. Cleiren (Regiohoofd Oost Gelders

[32] De heer A. Schoemaker (3 december 2013, 17 december 2013)
[33] www.cbl.nl, 13 december 2013
[34] www.nieuws.nl, 13 november 2013
[35] Breman, B., e.a. (2013)
[36] Schoorlemmer, H., G. Migchels, G. Venema (2006)
[37] Benthem, M., van, P. Jansen (2008)
[38] http://statline.cbs.nl, 10 december 2013
[39] Ouden, J., den, et al. (2010)
[40] Compendium voor de Leefomgeving (2013)

Landschap en Kasteelen, interview op 22 november 2013) blijkt dat bosbouw netto geld kost in de relatief kleine percelen van Winterswijk (zeker in percelen kleiner dan 50 ha). Eiken verjongen in de gemeente erg lastig, grove den doet dit beter maar levert niet zoveel geld op. De tijd die vroeger in de verzorging van verjonging werd gestopt, heeft men tegenwoordig niet, of deze is te kostbaar. Ook de zorgplicht (om schade aan derden en daarmee schuld- of risicoaansprakelijkheid te voorkomen) wordt genoemd als kostenpost, doordat bomen langs paden en openbare wegen geïnspecteerd moeten worden. Wanneer schade ontstaat (bij derden), wordt de eigenaar van de boom doorgaans niet aansprakelijk gesteld als hij / zij kan aantonen dat aan de zorgplicht is voldaan.[41]

Hoewel de scholten voornamelijk bossen en houtwallen plantten vanwege de gebruiksfunctie hebben ze tegenwoordig een meer multifunctioneel karakter. De relatief kleine bossen zijn een bijzonder groen erfgoed: vanwege het oude gebruik (opgaande loofbossen) zijn ze vrij zeldzaam in Nederland; ze laten zien dat cultuurhistorie en bosbouw goed samengaan met ecologische rijkdom (aanwezigheid van bv. bosanemoon, donkersporig bosviooltje en de wilde peer).[42] Bospercelen tegenwoordig zijn veel in eigendom bij terreinbeherende organisaties, maar ook het merendeel van de scholteeigenaren bezit bos (75 % van de respondenten, zie 5.2).

3.1.3 Wonen

In hoofdstuk twee is al beschreven hoe scholteboeren rijker werden, hoe zij hun geld investeerden in onroerend goed (grotere huizen en grond) waardoor het beheer afhankelijk was van pachters. Door opkomende industrialisatie in het dorp en door emigratiegolven naar de Verenigde Staten nam de bevolking op het platteland echter af.[43]

In de jaren ’60 en ’70 neemt de vraag naar een mooi landschap en frisse lucht vanuit de stad toe, waardoor steeds meer niet-agrariërs op het platteland wilden wonen. Ook eind jaren ’80 en begin jaren ’90 trad zo’n verhuizing op.[44] Sinds 1995 verhuizen ongeveer evenveel mensen van stad naar platteland als van platteland naar de stad.[45] Vanwege deze en andere demografische ontwikkelingen (zie 3.3.1) neemt de vraag naar wonen op het platteland weer af.

3.2 Ontwikkelingen in de door de maatschappij toegekende functies

Door de jaren heen zijn extra functies aan het landschap (grotendeels behouden door de scholte(eigenare)n) zijn toegekend. In plaats van een productieruimte wordt het platteland meer en meer gezien als een consumptieruimte, waardoor het buitengebied behalve geschikt hoort te zijn voor landbouw, bosbouw en wonen, steeds meer geschikt dient te zijn voor functies als vrijetijdsbesteding en natuur.

3.2.1 Maatschappelijke betrokkenheid

Burgers lijken steeds meer geïnteresseerd in landbouw, landschap, natuur en klimaat en willen hier een steeds grotere invloed op uitoefenen.[44] Door de oplevende natuurbescherming in de jaren ‘80 werd in 1989 de EHS voorgesteld in het Natuurbeleidsplan, dat bestaande natuurgebieden binnen Nederland zou verbinden. Ook ontstond steeds meer vrijwillige inzet in natuurbescherming. De waardering voor natuur lijkt groter te zijn geworden naarmate Nederland verstedelijkte en welvarender werd. Men zag het platteland niet meer puur als bron van inkomsten, maar realiseerde zich de intrinsieke waarde van de natuur (waarde zonder verder doel voor de mens).[46]

De betrokkenheid van de burger bij de omgeving blijkt steeds meer door niet-structureel vrijwilligerswerk, excursies en participatieprojecten. Ook ontstaan steeds meer burgerparticipaties en -initiatieven om een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van natuur en landschap.[47] Toch is voor het huidige natuurbeleid (voornamelijk gericht op bescherming van soorten via de EHS en Natura 2000) relatief weinig draagvlak. Natuur wordt onvoldoende toegankelijk ervaren en de aanwijzing van natuurgebieden levert harde voorwaarden voor het omliggende landschap, waardoor agrariërs en andere ondernemers zich beperkt voelen (bv. door de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) uit de Natuurbeschermingswet, zie 4.3.1).[48]

[41] Bosschap (2010)
[42] Smalbraak, J. (2013)
[43] Schokkenbroek, M. (2008)
[44] Steenbekkens, A., e.a. (2008)
[45] Steenbekkers, A., C. Simon, V., Veldheer (2006)
[46] Zanden, J.L., van, S.W. Verstegen (1993)
[47] Salverda, I., R. van Dam, R. During (2011)
[48] Hendriks, K., e.a. (2010)

Het toegenomen bewustzijn van de waarde van natuur en landschap en de kwaliteit van de leefomgeving is ook zichtbaar in de natuurontwikkeling door particulieren en de toenemende vraag naar lokale en biologische producten.[49] Ook werken agrariërs verplicht aan schonere productie en verminderde uitstoot van schadelijke stoffen.[50] Een ander, steeds vaker benoemd, onderwerp in relatie tot duurzaamheid is energie. In de Achterhoek is momenteel vraag naar gebieden voor bijvoorbeeld windmolens en energiegewassen.[51]

3.2.2 VRIJETIJDSBESTEDING

De toename van interesse in natuur, landbouw en milieu staat niet los van de toename van de recreatieve functie van het platteland. Door meer vrije tijd (vrije zaterdag en vakantiedagen), meer budget en grotere mobiliteit werd recreatie iets voor iedereen. Vanuit stedelijke gebieden ging men steeds vaker naar het platteland, waardoor de vraag naar voorzieningen in het buitengebied toenam.[52]

Nog steeds is recreatie en toeristisme een groeiende sector in de Achterhoek (zie 2.3.3), dankzij de ruimtelijke kwaliteiten. Vooral daar waar het agrarische cultuurlandschap goed herkenbaar is, kan de recreatieve druk in de vorm van wandelen en fietsen hoog oplopen. Vernieuwing van de sector, in combinatie met andere sectoren, zoals landbouw, cultuurhistorie of water, verhoogt de streekidentiteit en lijkt gewenst voor verdere economische groei.[51]

3.3 ONAFHANKELIJKE ONTWIKKELINGEN

Naast ontwikkelingen in de functies die gekoppeld zijn aan de scholtegoederen en het landschap (agrarisch, bosbouw, wonen, natuur en vrijetijdsbesteding), spelen in de samenleving meer ontwikkelingen die het beheer beïnvloeden.

3.3.1 DEMOGRAFIE

Demografische ontwikkelingen in het buitengebied van de gemeente Winterswijk zijn onder te verdelen in onder andere krimp (vermindering totaal bevolkingsaantal), vergrijzing (meer mensen ouder dan 65 jaar) en ontgroening (minder mensen onder de 20 jaar). Deze termen worden onder andere gehanteerd in krimpnota's en bij *Samen Anders* (sessies met Achterhoekers over gevolgen van de krimp en mogelijke oplossingen voor de nadelige gevolgen) van de provincie Gelderland. De definities zijn afkomstig uit *Krimp en ruimte, Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid* (2006, F. van Dam, C. de Groot en F. Verwest).

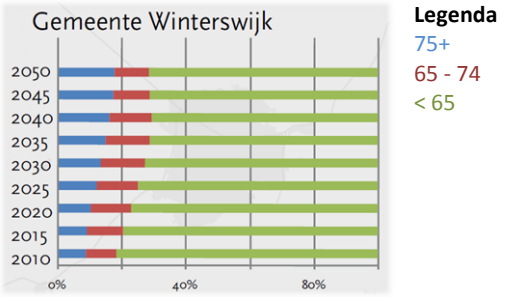

Fig. 3.2 Ontwikkeling van enkele leeftijdsgroepen in de gemeente Winterswijk, bron: Atlas van de Achterhoek, maart 2013 concept

Krimp en ontgroening zijn grotendeels het resultaat van dezelfde ontwikkeling, namelijk dat de groep jongvolwassenen van het platteland naar de stad trekt voor studie, werk of wonen. Deze ontwikkeling is al langere tijd gaande, maar de verhuizing van stad naar platteland is gestabiliseerd.[53] De krimp zet functies en voorzieningen onder druk en zorgt voor afname van de beroepsbevolking.[51] Daarnaast is sterke vergrijzing te verwachten doordat het aandeel jonger dan 65 jaar in de gemeente Winterswijk afneemt (zie figuur 3.2).

Al met al wordt verwacht dat krimp, ontgroening en vergrijzing ten koste gaan van de leefbaarheid van het platteland. Door de krimp zal de vraag naar woningen afnemen, waardoor een functieverandering van agrarisch naar wonen op scholtegoederen beperkt wordt. Daarnaast wordt verwacht dat mensen langer thuis blijven wonen waardoor het langer in eigendom blijft van de oudere generatie.[54] De jongere generatie wordt juist ondernemender geacht, die dus meer kansen zouden creëren tegen leegstand.

[49] Daalhuizen, F., F. van Dam, M. Piek en N. Sorel (2008)
[50] Steenbekkers, A., C. Simon, V., Veldheer (2006)
[51] Breman, B., e.a. (2013)
[52] Steenbekkens, A., e.a. (2008)
[53] Steenbekkens, A., Vermeij, L. (2013)
[54] Agenda 2020 (2013)

3.3.2 Decentralisatie en economie

Decentralisatie van natuur- en landschapsbeleid van het rijk naar de provincies zorgt ervoor dat steeds meer overheden hun handen aftrekken van de verantwoordelijkheid voor instandhouding van het landschap en natuur.[55] Want hoewel de gemeente Winterswijk in 2004 nog door de Rijksoverheid in zijn geheel aangewezen werd als Nationaal Landschap, is de ruimtelijke ondersteuning die deze titel gaf vervallen (zie 2.3.2). Ook de EHS blijft door decentralisatie en wisseling van politieke stromingen aan veranderingen onderhevig, waardoor nu geldt dat vanaf 2014 de verantwoordelijkheid hiervan bij de provincies ligt. De provincie Gelderland is hiervoor het Gelders Natuurnetwerk (GNN) aan het ontwerpen.

De verantwoordelijkheid voor instandhouding van de kwaliteiten van het landschap, komt door decentralisatie steeds meer te liggen bij individuele particulieren, landgoederen en terreinbeherende organisaties. Maar ook zij hebben het financieel niet makkelijk, waardoor andere inkomsten gezocht worden om het beheer te bekostigen.[55] Soms wordt beroep gedaan op de maatschappelijke betrokkenheid. De actieve inzet van burgers is tegenwoordig essentieel[56] en vindt aansluiting bij maatschappelijke ontwikkelingen die eerder besproken zijn (zie 3.2.1).

Een goed beheerd landschap geeft mogelijkheden tot beleving van cultuurhistorie, dat extra waarde geeft aan toerisme, horeca, landbouwproducten, vestigingsklimaat en de waardestijging van onroerend goed (zie 2.3.3).[57] Maar door de economische en demografische situatie zit de rem op de ontwikkeling en verkoop van (nieuwe) (land)huizen en moeten nieuwe vormen van financiering voor beheer en onderhoud worden gezocht. Wel heeft de Nederlander gemiddeld 46 uur vrije tijd te besteden per week, waarin hij meer geld overheeft voor vrijetijdsbesteding. Wanneer het aanbod aansluit bij de wensen van deze consumenten, biedt dit mogelijkheden voor ondernemers om meer te verdienen in een korte periode van vrijetijdsbesteding.[58]

3.4 Terugkoppeling

Hoewel de vroegere functies van de scholtegoederen voornamelijk agrarisch, bosbouw en wonen was, staan deze onder druk door onder meer door schaalvergroting, (te) kleine percelen en teruglopende vraag naar woningen in het buitengebied. Andere ontwikkelingen lijken mogelijkheden te bieden voor het beheer van de scholtegoederen, doordat de waarde van het landschap een aantrekkende werking heeft op recreanten en toeristen. Ook het belang van burgers bij behoud en (her)ontwikkeling van het landschap en natuur neemt toe. (inter)nationaal worden gebieden aangewezen die extra beschermd moeten worden, hoewel dit niet door alle burgers wordt gewaardeerd. De verantwoordelijkheid hiervan lag eerst bij het Rijk, maar wordt gedecentraliseerd.

[55] Breman, B., e.a. (2013)
[56] Salverda, I., R. van Dam, R. During (2011)
[57] Gemeente Winterswijk (2009)
[58] TNR Advies (2009)

4. Beleid, wet- en regelgeving

Uit de hoofdstukken twee en drie is gebleken wat de functies en waarden van scholtegoederen in het buitengebied van de gemeente Winterswijk zijn en hoe deze aan veranderingen onderhevig zijn. Op verschillende niveaus (gemeentelijk, provinciaal en (inter)nationaal) wordt beleid opgesteld, dat wel of niet bekend is bij de scholteeigenaren (zie hoofdstuk vijf) om waarden te behouden en ruimtelijke ordening in goede banen te leiden.

4.1 (Inter)nationaal beleid, wet- en regelgeving

Op Europees niveau is het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en een ecologisch netwerk (Natura 2000) opgezet. Nationale natuurbescherming, volgend uit waardering voor natuur en landschap, is geregeld in de EHS (4.3.2), Flora & faunawet, Natuurbeschermingswet en Boswet. Deze laatste drie worden gebundeld in de Nieuwe Natuurwet, maar de geplande inwerkingtreding per 1 januari 2014 is volgens huidig staatssecretaris Sharon Dijksma niet realistisch.[59] De kern van de Boswet is reeds besproken (wat bos is, blijft bos), de kern van de Flora & faunawet is dat iedereen zorg draagt voor de bescherming van alle in het wild levende plant- en diersoorten.

4.1.1 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

In eerste instantie is het GLB na de Tweede Wereldoorlog in 1957 opgezet om de voedselvoorziening veilig te stellen en maatschappelijke onrust te voorkomen. Hiervoor was modernisering van de landbouw nodig. Boeren moesten kunnen rekenen op een redelijk inkomen en consumenten op eerlijke prijzen. Gegarandeerde prijzen en invoerheffingen leidden in het begin tot overproductie in de vorm melkplassen en mestoverschot. In de volgende jaren werden maatregelen getroffen om de overproductie te beperken, bijvoorbeeld met het melkquotum.[60]
Het GLB beloonde boeren dus voor een grote productie Dat resulteerde in intensivering en in gebruik van bestrijdingsmiddelen en mest. Door de jaren heen zijn subsidies verminderd en is de opzet van het landbouwbeleid veranderd. Het landbouwbeleid regelt nu nog steeds de markt van producten en het inkomen van agrariërs, maar bewaakt ook de voedselveiligheid en draagt bij aan plattelandsontwikkeling en milieu.[61]

In 2014 zal het gewijzigde GLB ingaan, waarvan de details worden ingevuld door de lidstaten zelf. Zeker is dat Nederland 7,4 % minder geld krijgt voor directe betalingen (eerste pijler) en 10,4 % minder voor plattelandsbeleid (tweede pijler). De eerste pijler bestaat nu uit bedrijfstoeslagen, maar wordt een landelijk gelijke hectarepremie die uit twee onderdelen bestaat: een basispremie voor actieve agrariërs (ca. € 270 per ha[62]) en een vergroeningspremie (ca. € 120 per ha[62]) bij 75 % blijvend gras (momenteel is de eis 70% i.v.m. de mestwet). Dit wordt stapsgewijs tot 2019 ingevoerd. Daarnaast komt meer oppervlak dan voorheen in aanmerking voor de directe betalingen, zoals exclusief beheerde graslanden. Het bedrag wordt dus kleiner, terwijl het geld over meer gronden verdeeld wordt. De exacte definitie van 'actieve agrariër' wordt door de lidstaten zelf bepaald, maar een 'negatieve lijst' sluit bepaald grondgebruik uit.[63]
Het plattelandsbeleid bestaat onder meer uit agrarisch natuurbeheer en milieu-investeringen. Het nieuwe stelsel voor agrarisch natuurbeheer (beheer naar verschillende pakketten voor een subsidieperiode van zes jaar) gaat vanaf 2016 van start.[63] Dit stelsel wijzigt ten opzichte van het huidige systeem doordat vergoedingen niet meer per deelnemer aangevraagd worden, maar door een collectief (in Winterswijk waarschijnlijk door Vereniging Agrarisch Landschapsbeheer Achterhoek, VALA).[64] Daarnaast worden de natuurdoelen door de provincie, maar in samenwerking met gebiedspartijen, vastgesteld.[65]

Ook verschillende quota zullen vervallen. Het melkquotum wordt in 2015 afgeschaft (en bv. het suikerquotum in 2017)[66] waardoor boeren niet meer gebonden zijn aan productiegrenzen. Verwacht wordt dat de veestapel met 10 %

[59] www.boerderij.nl (5 november 2013)
[60] Rijksoverheid (2009)
[61] www.europa-nu.nl (30 oktober 2013)
[62] www.boerderij.nl (16 december 2013)
[63] Terwan, P., A. Manhoudt (2013)
[64] De heer A. Schoemaker (26 november 2013)
[65] www.portaalnatuurenlandschap.nl (28 december 2013)
[66] Breman, B., e.a. (2013)

tot 20 % kan groeien, maar dit is afhankelijk van de milieuvoorwaarden (voornamelijk mestverwerking[67]: de nieuwe mestwet die per 1 januari 2014 van kracht wordt verplicht mestverwerking voor boeren met een fosfaatoverschot[68]).

4.1.2 Natura 2000

Ter behoud en herstel van de biodiversiteit, is op Europees niveau is besloten een ecologisch netwerk van beschermde natuurgebieden op te zetten, de Natura 2000. Het doel is om in aangewezen (Natura 2000) gebieden bedreigde en waardevolle soorten te behouden en hun leefgebieden mogelijk te herstellen.

In Nederland zijn 162 gebieden aangewezen als Natura 2000, in de gemeente Winterswijk zijn dit vier stikstofgevoelige gebieden (Bekkendelle, Korenburgerveen, Willink Weust en Wooldse Veen, zie fig. 2.3). Alle Natura 2000 gebieden vallen onder de Vogel- en Habitatrichtlijn. Ook deze richtlijnen zijn door de EU opgesteld, waarin wordt aangegeven welke planten en dieren en hun habitats beschermd moeten worden. Deze richtlijnen geven het doel aan en de lidstaten dienen zelf invulling te geven aan de manier waarop zij dit doel bereiken. Lidstaten waren verplicht de richtlijnen op te nemen in nationale wetgeving, maar in Nederland duurde het tot 2005 totdat de Natuurbeschermingswet (4.1.3) dit rechtzette.

Oorspronkelijk zouden in 2010 de beheerdoelen voor alle door de lidstaten aangewezen Natura 2000 gebieden geformuleerd zijn, maar deze deadline is uitgesteld. Voor de provincie Gelderland geldt dat zij de gebiedsplannen voor 15 juli 2014 afgerond wil hebben. Hierna krijgt de Natura 2000 een eigen inspraakprocedure.[69]

4.1.3 Natuurbeschermingswet

De (nieuwe) Natuurbeschermingswet uit 1998 is in 2005 pas echt in werking getreden. Hierin is de bescherming van gebieden in Nederland geregeld: van de Beschermde Natuurmonumenten, de Wetlands en de Natura 2000 gebieden. In deze wet is bepaald wat wel en niet mag ter behoud van leefgebieden en habitattypen van aangewezen diersoorten. Onderdeel van de Natuurbeschermingswet is de zorgplicht, waardoor iedereen zorgvuldig om moet gaan met natuurgebieden en handelingen die schade kunnen veroorzaken niet mogen uitvoeren.

De wet bepaalt dat voor nieuwe activiteiten die negatieve gevolgen kunnen hebben voor de natuurwaarden van de gebieden uit de wet een vergunningsplicht geldt. Hierbij wordt het effect van de ontwikkelingen (binnen 10 km van de gebieden) getest, bijvoorbeeld de depositie van stikstof. Deze NB-vergunning is verplicht voor sommige scholtegoederen (veehouderijen) in verband met de ammoniakuitstoot, maar ook voor ondernemers (bv. groeps-accommodatie / camping) in verband met uitstoot van bijvoorbeeld uitlaatgassen.
Door deze regeling werden nauwelijks meer vergunningen verleend. Om te voorkomen dat gebieden helemaal op slot zitten, is de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) in ontwikkeling. Verwacht wordt dat deze in 2014 in werking zal treden. De PAS bestaat uit twee delen: enerzijds worden maatregelen getroffen (met name in de landbouw) om de daling van stikstofdepositie door te zetten, anderzijds worden in en rond gebieden herstelmaatregelen uitgevoerd, die habitattypes verbeteren. Dit zal de bedrijven weer mogelijkheden bieden voor ontwikkeling.[70]

4.1.4 Monumentenwet

In 1988 is op rijksniveau de Monumentenwet 1988 vastgelegd, ter bescherming van het culturele erfgoed. Van de scholtegoederen in dit onderzoek zijn op 15 erven gebouwen aangewezen als Rijksmonument en 12 als Gemeentelijk monument (zie 2.3.1). De rijksmonumenten worden beschermd op basis van de Monumentenwet 1988. Voor gemeentelijke monumenten geldt een verbod en vergunningsplicht voor activiteiten die instandhouding niet garanderen.[71]
De eigenaren zijn dus verantwoordelijk voor de instandhouding van de aangewezen gebouwen, waarvoor voornamelijk eisen zijn gesteld aan de uiterlijkheden. Het Rijk biedt financiële ondersteuning in de vorm van belastingvoordeel voor rijksmonumenten. Voor woonhuizen is een laagrentende lening af te sluiten. Daarnaast kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed subsidie of een lening aangevraagd worden voor instandhouding en subsidie voor herbestemming (haalbaarheidsonderzoek, wind- en waterdicht houden) en restauratie.[72]

[67] www.nieuweoogst.nu (2 december 2013)
[68] www.nieuweoogst.nu (17 december 2013)
[69] De heer R. de Groot (31 oktober 2013)
[70] http://pas.natura2000.nl (20 november 2013)
[71] www.winterswijk.nl (13 november 2013)
[72] www.cultureelerfgoed.nl (4 december 2013)

Voor gemeentelijke monumenten is jaarlijks onderhoudssubsidie aan te vragen, waarbij het onderhoud binnen twee jaar uitgevoerd moet zijn. De gemeente subsidieert hiervoor 25 % van de kosten tot een maximum van € 6.000, de hoogte van de cofinanciering van de provincie verschilt jaarlijks, maar was in 2013 17 %.[73]

4.1.5 Natuurschoonwet 1928

De NSW uit 1928 biedt fiscale voordelen aan eigenaren wanneer hun onroerend eigendom gerangschikt staat. Dankzij de voorwaarden die aan de rangschikking gesteld worden, wordt het natuurschoon behouden. Rangschikking is op verschillende manieren mogelijk (wat verschillende fiscale voordelen biedt), waarbij geldt dat een landgoed afzonderlijk aan de voorwaarden moet voldoen tenzij het door middel van aanleun- of samenwerkingsrangschikking kan worden gerangschikt.[74]

Per juni 2007 zijn de voorwaarden en regelingen van de NSW 1928 gewijzigd, waardoor het voor kan komen dat enkele landgoederen ongeldig gerangschikt staan en dat onroerende goederen die voorheen niet aan de voorwaarden konden voldoen, dat wellicht nu wel kunnen. Uit het eerder genoemde onderzoek van L. Kompagne, blijkt dat 25 erven van de 52 scholtegoederen in dit onderzoek correct gerangschikt (zie 2.3.1).

4.2 Provinciaal beleid, wet- en regelgeving

De provincie Gelderland heeft haar eigen beleid om cultuurhistorie te behouden. Daarnaast wordt natuurbescherming door het Rijk gedecentraliseerd waardoor bijvoorbeeld de verantwoordelijkheid voor de oorspronkelijke EHS bij de provincies terecht komt. De provincie Gelderland is deze aan het omzetten in het GNN.

4.2.1 Cultuurhistorisch beleid

Het cultuurhistorische beleid van de provincie Gelderland is uitgewerkt in het programma Cultuur en Erfgoed 2013-2016: *Gelderland Cultuurprovincie!*. Hierin beschrijft de provincie wat ze wil doen om de culturele sector economische en maatschappelijke ontwikkeling te bieden.
Het beleid is gesplitst in de deelprogramma's: *cultuur* en *erfgoed* (elk met eigen thema's). Deze zijn uitgewerkt in themadoelen (bv. hoe, met wie, welke activiteit, wanneer). Naast het budget (totaal structureel circa € 20 miljoen per jaar) zet ze in op nieuwe financieringsmogelijkheden (zoals EU-bijdragen, sponsoring en crowdfunding). Hoewel het budget beperkt is, geldt wat betreft erfgoed dat de provincie zich verantwoordelijk voelt voor projecten die:

- Bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteiten van ons landschap en onze steden;
- De economie versterken (recreatie, toerisme, vestigingsklimaat);
- Belangrijk zijn voor de cultuurhistorische identiteit van Gelderland.

Hierbij richt de provincie zich op doelen:

- Die innovatie, economie en energiebesparing versterken;
- Landschap en archeologie: buitenplaatsen (incl. scholtegoederen[73]), erfgoed van natuur, landschap en linies;
- Herbestemming (waarbij industrieel erfgoed een prioriteit krijgt).

Ook in het werkconcept *Omgevingsvisie Gelderland* (20-02-2013) worden onder *Cultuur en Erfgoed in de regio* benoemd als speerpunten: Buitenplaatsen en scholtegoederen van de Graafschap en Winterswijk; Achterhoeks Boerenland.[75]

Scholtegoederen kunnen via partners (zoals de gemeente Winterswijk, Stichting Waardevol Cultuurlandschap Winterswijk en GLK) subsidie aanvragen voor de ontwikkeling van hun scholtegoed, mits de projecten en doelen aansluiten aan de voorwaarden uit het beleid.

[73] Mevrouw J. Ras (25 november 2013 en 4 december 2013)
[74] Dienst Regelingen (2011)
[75] Gelderland Anders (2013)

4.2.2 Gelders Natuurnetwerk

Nadat de verantwoordelijkheid voor natuur grotendeels gedecentraliseerd is van het Rijk naar de provincies, is de provincie Gelderland het GNN aan het opstellen. Deze is door de Gedeputeerde Staten vastgesteld op 14 mei 2013. Alle bestaande natuur (binnen de EHS) en nog 5.300 ha te realiseren nieuwe natuur moet garant staan voor de biodiversiteit in de toekomst. Alle grond in het GNN heeft de bestemming natuur en alleen voor deze gronden worden nieuwe beheersubsidies verstrekt. Hierbij wordt gestuurd op behoud en versterking van de omgevingscondities. Aanwijzing van gebieden in het GNN is beperkend doordat initiatieven binnen het netwerk niet mogelijk, tenzij: er sprake is van groot openbaar belang; er geen alternatieven mogelijk zijn; per saldo meer winst voor natuur wordt behaald. Via het GNN (en de Groene Ontwikkelingszone: alle overige bestemmingen binnen de begrenzing van het GNN) wil de provincie met haar partners voor 2025 '*een compact en hoogwaardig stelsel van onderling verbonden natuurgebieden realiseren*'.[76]

4.3 Gemeentelijk beleid, wet- en regelgeving

Tenslotte heeft ook de gemeente eigen beleid en wetgeving. Onder andere in de vorm van het bestemmingsplan, dat zij vanuit het Rijk verplicht is op te stellen. Daarnaast heeft de gemeente Winterswijk bijvoorbeeld een eigen functieveranderings-beleid, een landgoederenbeleid en een landschapsontwikkelingsplan (LOP).

4.3.2 Functieveranderingsbeleid

De gemeente Winterswijk heeft het functieveranderingsbeleid '*Functies zoeken plaatsen zoeken functies in Winterswijk*' opgesteld voor vrijkomende bebouwing in het buitengebied. Dit is een uitwerking van de bestaande regionale nota *Functies zoeken plaatsen zoeken functies*. Doordat het niet alleen om de functie van de gebouwen gaat, maar ook om de kwaliteit van de leefomgeving, geeft de gemeente maatwerk bij functieveranderings-aanvragen. Door op een goede manier hergebruik / functieverandering van leeggeraakte gebouwen (ontwikkeling die meer zal gaan spelen, zie 3.1.1) te stimuleren kan een impuls worden gegeven aan de leefbaarheid, vitaliteit en ruimtelijke kwaliteit van het gebied.[77]

Het functieveranderingsbeleid is in de gemeente Winterswijk alleen van toepassing op fysiek bestaande, legale, vrijgekomen / vrijkomende bebouwing in het buitengebied, waarbij bij de functieverandering onderscheid wordt gemaakt tussen een (nieuwe) nevenfunctie en de hoofdfunctie. Het beleid streeft in de uitvoering naar het behalen van win-win situaties, en geeft de kaders aan voor functieverandering. Hiernaast gelden de volgende uitgangspunten waar een functieverandering aan hoort te voldoen:

- De functieverandering moet bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit en vitaliteit dan wel aan andere aan het buitengebied gebonden kwaliteiten;
- Kwaliteitsbijdrage (verevening en sloop) kan worden ingezet ten behoeve van de ruimtelijke kwaliteit;
- De in de omgeving aanwezige functies moeten niet onevenredig geschaad worden;
- De nieuwe functies passen binnen de aard en schaal van de omgeving (kwaliteit gebied minimaal gelijk);
- De nieuwe functie is geen onaanvaardbare aantasting van karakteristieke of monumentale gebouwen en heeft geen onaanvaardbare verkeersaantrekkende werking tot gevolg;
- Bij verbouw / nieuwbouw wordt voldaan aan beleid voor beeldkwaliteit en welstand;
- Opslag van goederen en stalling buiten is niet toegestaan;
- Detailhandel is slechts toegestaan voor streekeigen en/of ter plaatse vervaardigde agrarische producten;
- Uitbreiding van een gebouw is toegestaan met maximaal 10 %, onder de voorwaarde dat dit past binnen de bestemming en de functie en hoofdvorm niet aangetast worden;
- Er dient voldoende ruimte aan bijgebouwen over te blijven: minstens 100 m^2 dat bij een woonbestemming niet mag leiden tot nieuwbouw.

4.3.3 Landgoederenbeleid

In 2010 is door de gemeente Winterswijk een beleid opgesteld met betrekking tot landgoederen. Dit beleid, '*Landgoederen in Winterswijk, drie vormen, drie beleidslijnen*', moet een bijdrage leveren aan onder meer het cultuurhistorische erfgoed (behoud door ontwikkeling), bestaande NSW-landgoederen, leefbaarheid en agrarische

[76] Gelderland Anders (2013)
[77] Gemeente Winterswijk (2008)

structuur en economisch perspectief in het buitengebied. De beleidslijnen zijn gebaseerd op drie typen landgoederen:

- NSW-landgoed zonder gebouwen: behouden en faciliteren;
- NSW-landgoed met gebouwen & scholtegoederen: faciliteren en behoud door ontwikkeling;
- Nieuw landgoed: locatieinrichtingen.

In dit landgoederenbeleid staat beschreven dat bestaande inkomstenbronnen (direct of indirect agrarisch) voor landgoederen als scholtegoederen vaak te smal worden, waardoor onderhoud van historische en landschappelijke gebouwen en ook elementen ontbreekt. Omdat de gemeente Winterswijk grote waarde hecht aan behoud van de historische landgoederen, heeft ze in haar beleid ruimte gecreëerd om ontwikkelingen mogelijk te maken en te stimuleren. Hiermee kunnen de bestaande land- en scholtegoederen voldoende inkomsten genereren om het in stand te houden. De gemeente gaat zelf niet op zoek naar functies, maar doet beroep op de creativiteit en het ondernemerschap van eigenaren. Voor functieveranderingen is het eerder behandelde *Functies zoeken plaatsen zoeken functies in Winterswijk* opgesteld.

Daarnaast wordt beschreven dat herontwikkeling van landgoederen in fases gebeurt, waarbij de eerste fase is gericht op leegstaande, karakteristieke (scholtegoederen) en monumentale bebouwing. Hierbij mogen de normen uit het functieveranderingsbeleid wat betreft oppervlakte beperkt worden overschreden. De volgende uitgangspunten gelden:

- Behoud en ontwikkeling cultureel erfgoed;
- Nieuwe economische dragers zijn gewenst en passen binnen de aard en schaal van de locatie en het Nationaal Landschap;
- Herontwikkeling is een aanvulling op de landschapsdiversiteit en de economie van Winterswijk;
- Herontwikkeling leidt niet tot een onevenredige toename verkeersstroom.

Het landgoederenbeleid is dus een ruimtelijk beleid met afwegingskaders voor nieuwe initiatieven, zonder subsidiemogelijkheden.

4.3.4 Landschapsontwikkelingsplan

Het LOP van de gemeente Winterswijk vervangt het Landschapsbeleidsplan en is opgesteld in samenwerking met diverse adviescommissies, de provincie Gelderland, het Waterschap Rijn en IJssel én met bewoners en gebruikers van het gebied. In het plan zijn de kwaliteiten in beeld gebracht, is uitgewerkt hoe deze kwaliteiten bewaard en ontwikkeld kunnen worden. Voorwaarde voor nieuwe plannen is dat deze zo goed mogelijk passen binnen het landschap.[78] Hoofddoelstelling van het plan is '*het bewaren en bevorderen van de unieke landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische waarden die Winterswijk heeft*'.[79] Voor de burgers is een publieksvriendelijke brochure van het LOP ontwikkeld (Winterswijk, groots in een kleinschalige landschap) om hen kennis te laten maken met het gevarieerde landschap in de gemeente.

Het LOP is geen juridisch document en kan op die manier ook geen beperking opleggen aan eigenaren, maar in het LOP geeft de gemeente wel aan welke ontwikkelingen zij waar wenst. Het LOP is afgestemd op het bestemmingsplan. Wanneer subsidie aangevraagd wordt voor een ontwikkeling die op basis van het bestemmingsplan mogelijk is maar niet in het LOP past, wordt de ontwikkeling niet verboden maar de subsidie niet verstrekt.

De gemeente streeft naar behoud door ontwikkeling, door het agrarische cultuurlandschap op slot te zetten zullen de kwaliteiten van de gemeente zich niet verbeteren. Het LOP geeft oplossingsrichtingen voor de ontwikkelingen die onder voorwaarden mogelijk zijn en geeft vorm aan het 'ja-mits' en 'nee-tenzij' regime, die afhankelijk van de kernkwaliteiten van het gebied van toepassing zijn. Wanneer bij ontwikkeling compensatie van aangetaste kernkwaliteiten en omgevingscondities niet (geheel) hersteld worden, moet de verbetering van overige kernkwaliteiten onder het 'ja, mits regime' door herstelmogelijkheden dusdanig zijn dat het in totaal een kwaliteitsverbetering is. Daar waar de kernkwaliteiten leiden tot het 'nee, tenzij regime' wordt intern in de gemeente

[78] Gemeente Winterswijk (2011) [2]
[79] Gemeente Winterswijk (2009)

een inschatting gemaakt van de te verwachten significante negatieve invloeden. Ook hierbij worden mogelijke herstelmaatregelen benoemd.[80]

4.3.1 Bestemmingsplan buitengebied

Volgens de Wet ruimtelijke ordening (Wro) uit 2008 zijn Nederlandse gemeenten verplicht voor al hun grondgebied een bestemmingsplan vast te stellen. Dit plan is bindend voor burgers en overheid. Vanuit de Wro zijn gemeenten verplicht deze plannen eens in de tien jaar te actualiseren ten behoeve van een goede ruimtelijke ordening. Een bestemmingsplan is opgebouwd uit drie onderdelen: regels, verbeelding en toelichting.

Ontwikkelingen moeten passen binnen het geldende bestemmingsplan, waardoor soms een bestemmingsplan-wijzigingsprocedure moet worden opgestart. Daarnaast kan de gemeente een afwijkingsbesluit nemen, waarbij het geleden bestemmingsplan gemotiveerd opzij wordt gelegd.[81] Mocht een bijzonder plan dus niet in het bestemmingsplan passen, dan is hier eventueel toch een mogelijkheid voor ontwikkeling.

Voor het buitengebied van de gemeente Winterswijk geldt het '*Bestemmingsplan, Integrale Herziening Buitengebied Winterswijk*' uit 2011, dat gevolgd is uit de opgestelde *Visie Buitengebied*. Het bestemmingsplan dient verschillende doelen. Allereerst weten alle eigenaren welke functies op terreinen mogen worden uitgeoefend, daarnaast biedt het plan inzicht in ontwikkelingsmogelijkheden per functie en tenslotte biedt het bescherming aan onder andere natuur-, landschaps- en cultuurhistorische waarden en aan het woon- en leefmilieu. Uitgangspunten van het bestemmingsplan zijn:

- Behouden en versterken van het waardevol cultuurlandschap;
- Bescherming van natuurgebieden;
- Bieden van ruimte voor continuering en ontwikkeling van agrarische bedrijvigheid;
- Hergebruik van vrijgekomen gebouwen wordt aangegrepen;
- Plattelandstoerisme vormt een nieuwe economische drager die past binnen de gebiedskenmerken.

4.4 Terugkoppeling

Nationaal en internationaal is allerlei beleid opgesteld om waarden en leefbaarheid van de omgeving te behouden en versterken. Realisatie van beleid kan op vier manieren: juridisch, planologisch, economisch en via voorlichting.[82] Voor de eigenaren van de scholtegoederen geldt beleid dat van toepassing is op hun bezit op alle vier de manieren wordt toegepast: juridisch, planologisch (bv. in de vorm van het bestemmingsplan), economisch (bv. via de NSW 1928) en voorlichting (het geven van informatie, bv. door middel van de publieksvriendelijke versie van het LOP).

[80] Gemeente Winterswijk (2009)
[81] Gemeente Winterswijk (2011)
[82] De heer J.J. Dubbelhuis (18 november 2013)

5. De enquête

In voorgaande hoofdstukken is inzichtelijk geworden waarom de gemeente Winterswijk zich sterk wil maken voor behoud en ontwikkeling van de scholtegoederen. Zij wil samen met eigenaren inspelen op verschillende ontwikkelingen om de kwaliteiten te behouden. Ook is ingegaan op beleid en wetgeving dat hiervoor is opgesteld. Maar vooralsnog is niet inzichtelijk hoe de scholteeigenaren omgaan met de geschetste ontwikkelingen, noch in hoeverre zij bekend zijn met het beleid en de wetgeving. Om de gemeente Winterswijk van advies te kunnen voorzien is inzicht hierin natuurlijk van belang. Om deze reden is een enquête verstuurd naar alle eigenaren. Met enkele eigenaren is ook een interview gehouden. De resultaten van de enquête worden in dit hoofdstuk per vraag, of gegroepeerde vraag, weergegeven en toegelicht. De interviews worden in het volgende hoofdstuk besproken.

5.1 Werkwijze en respons

Aan de eigenaren van de scholteerven (zie fig. 2.1 of bijlage 1) is d.d. 15 oktober 2013 een persoonlijk geadresseerde vooraankondiging voor de enquête / interviews gestuurd (bijlage 2), waarin werd ingegaan op de aanleiding en het doel van dit afstudeer-onderzoek. Hierdoor ontvangen zij niet plotseling een enquête en hadden zij tijd om eventueel na te denken over de kern van het onderzoek.
De enquête is samengesteld met mevrouw J. Ras (beleidsmedewerker cultuurhistorie bij de gemeente Winterswijk, begeleider onderzoek), de heer A. Vedder (planoloog bij de gemeente Winterswijk, begeleider onderzoek) en mevrouw T. Fokkema (projectleider bij Eelerwoude). Deze is d.d. 30 oktober verzonden (bijlage 3). De enquête kon door eigenaren ook digitaal worden ingevuld.
Op 12 november is op de Winterswijkse gemeentepagina van het *Achterhoeks Nieuws* een artikel geplaatst (bijlage 4) om de eigenaren aan het onderzoek te herinneren en zo de respons te verhogen. Tenslotte zijn 25 en 26 november 2013 eigenaren van wie nog geen reactie was ontvangen gebeld. Hierbij werd gevraagd om alsnog de enquête te beantwoorden. Tevens gaf dit de mogelijkheid te inventariseren waarom men eventueel niet wilde meewerken (deze worden in het volgende hoofdstuk besproken, als zijnde interviews).

De 52 scholtegoederen in het buitengebied zijn in eigendom bij 69 personen (woonachtig op 60 adressen). Sommige eigenaren hebben meerdere scholtegoederen in eigendom (het GLK heeft er zes, drie andere eigenaren hebben alle drie twee scholtegoederen), soms is het erf gesplitst onder eigenaren en soms zijn meerdere personen samen eigenaar van één scholtegoed. Om te zorgen dat de antwoorden van alle respondenten even zwaar wegen, wordt per eigenaar één enquête ingevuld (de toekomstvisie, kennis en ervaringen van één eigenaar voor meerdere scholtegoederen zal gelijk zijn) en per scholtegoed één enquête (tenzij het erf is gesplitst).
Hierdoor is een respons van 100 % behaald wanneer 51 enquêtes werden ingevuld. Hierbij wordt dus ervan uit gegaan dat de toekomstvisie, kennis en ervaringen van één eigenaar voor meerdere scholtegoederen gelijk zijn, maar ook dat de visies, kennis en ervaringen van meerdere eigenaren van hetzelfde scholtegoed te combineren zijn.

24 van de 51 enquêtes zijn ingevuld retour ontvangen (antwoorden gelden voor 30 van de 52 scholtegoederen). Dit maakt een respons van 47 % (figuur5.1).
Van de 51 hebben acht eigenaren (16 %) aangegeven niet te willen meewerken (zie 6.3) en van de overige is ook na een de herinnering in de krant en de telefoonronde geen enquête retour ontvangen.

Op SurveyMonkey.com wordt gesteld dat dat een reactiepercentage van 20 % tot 30 % voldoende is wanneer geen sprake is van een eerdere relatie met de ontvangers van de enquête. Met een positief reactiepercentage van 47 % (totale reacties is 63 % inclusief de negatieve reacties), is dit onderzoek dus meer dan voldoende betrouwbaar.

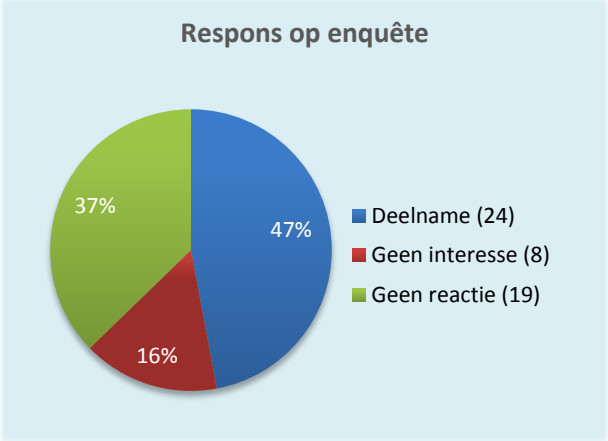

Fig. 5.1 Response op de enquêtes van het onderzoek: 100 % zijn 51 enquêtes

De resultaten zoals die in dit hoofdstuk worden besproken, hebben betrekking op de 47 % deelname. In de volgende grafieken is 100 % dus 24, tenzij anders aangegeven.

5.2 Functies en wensen

In voorgaande hoofdstukken zijn verschillende functies van scholtegoederen benoemd. Zoals in bijlage 3 te zien is, zijn in de enquête vragen gesteld over de huidige functies van het scholtegoed, welke wensen eigenaren voor hun eigendom hebben en welke belemmeringen zij daarvoor zien.

Wat zijn de huidige functies van uw gebouwen en gronden?

Hoewel van oorsprong alle scholtegoederen de agrarische functie hadden en steeds meer agrarische bedrijven zullen stoppen, blijkt uit de resultaten van de enquête dat tegenwoordig 50 % (vijftien van de dertig erven) nog een agrarische functie heeft, waarvan twee gecombineerd zijn met recreatie (verbreding van het bedrijf). Op vier erven is het bedrijf geheel gericht op groepsaccommodatie(zie figuur 5.2). Tot zover worden de functies gecombineerd met wonen. Voor de particuliere woningen geldt dat op één erf een hoveniersbedrijf is gevestigd, op een ander een expositieruimte en twee eigenaren hebben aangegeven ook een caravanstalling te hebben. Bij deze is dus een gedeeltelijke functieverandering uitgevoerd.

In figuur 5.3 is weergegeven dat meer dan 70 % van de respondenten (respectievelijk zeventien en achttien) heeft aangegeven bouwland, grasland en bos te hebben. Dertien eigenaren hebben ook natuur in eigendom. Van een enkele enquête is onbekend gebleven welke functies de gronden hebben. Drie eigenaren hebben aangegeven grond te verpachten en vier dat zij hun bos als productiebos beheren.

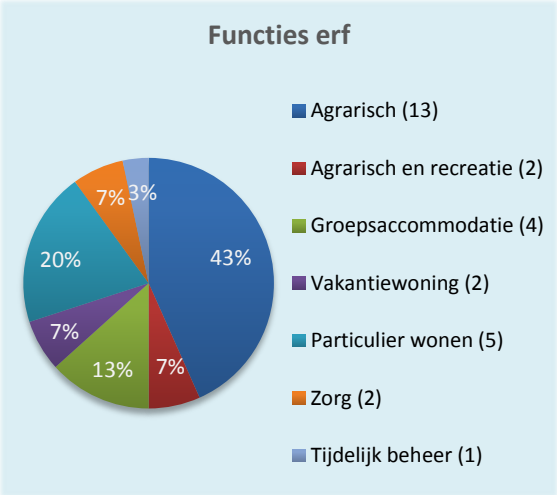

Fig. 5.2 Functies van de 30 scholteerven van de 24 respondenten

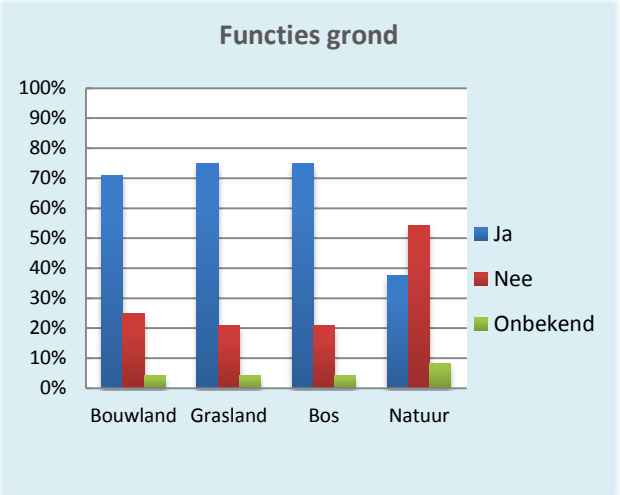

Fig. 5.3 Functies van de gronden van de 24 respondenten

In hoeverre voelt u zich betrokken bij (behoud van) het Winterswijkse landschap?

Doordat gesteld wordt dat het landschap gevormd en grotendeels behouden is door het gebruik dat van de voormalige scholten, is het relevant te weten of de huidige eigenaren zich ook inzetten voor behoud van het landschap (zij hebben minstens 16% van het oppervlak in eigendom, zie 2.2). De vraag is rekbaar en subjectief maar gesteld om een gevoel te krijgen van de betrokkenheid van de eigenaren bij het bijzondere Winterswijkse landschap.

Voor de instandhouding van de leefbaarheid en de kwaliteiten van het buitengebied is het van belang dat de bewoners en eigenaren zich betrokken voelen. Dit geldt voor zestien van de ontvangen enquêtes (67 %, figuur 5.3). Hierbij werd voornamelijk gerefereerd naar het door de boeren gevormde landschap, waarbij men zeer veel waarde hecht aan de oude kenmerken en passende functies.

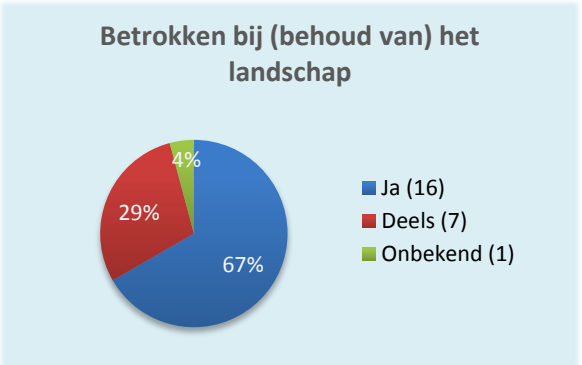

Fig. 5.4 Betrokkenheid bij (behoud van) het Winterswijkse landschap van de 24 eigenaren

29 %, oftewel zeven eigenaren (vier agrarisch, één gecombineerd, één recreatie en vakantiewoning) voelt zich gedeeltelijk betrokken bij (behoud van) het landschap. Hierbij varieert de argumentatie van "*betrokken bij mijn eigen landschap"* tot "*geen doel op zich"* en van "*wij zijn boer dus staan er middenin"* tot "*moet behouden blijven, maar ik volg het op afstand".*

Heeft u in het verleden ideeën gehad om uw gronden/gebouwen van functie ver veranderen en *Wat zijn uw ervaringen van de functieverandering, die wel of niet is uitgevoerd?*

Uit de 24 enquêtes blijkt dat veertien eigenaren (58 %, figuur 5.5) in het verleden een (functie)verandering heeft willen doorvoeren op het scholtegoed in hun eigendom. Niet alle ideeën zijn toegelicht, maar in enkele gevallen ging het om functieverandering van agrarisch naar recreatie. Verschillende ervaringen van eigenaren zijn:

- Goede medewerking van de gemeente / algemeen positieve ervaring (1x);
- Tijdrovend, te bureaucratisch en gecompliceerd (1x);
- Functieveranderingsprocedure achter de markt aan (1x).

Niet alle functieveranderingen zijn uitgevoerd (figuur 5.6). Bij vijf van de veertien eigenaren ging de verandering niet door. Verschillende redenen hiervoor zijn:

- Te weinig tijd (i.v.m. nieuw bestemmingsplan) (2x);
- Te weinig financiële middelen / geen geschikte partner (2x);
- Geen medewerking van de gemeente (2x).

Fig. 5.5 Percentage dat wel en niet in het verleden een functieverandering heeft willen uitvoeren.

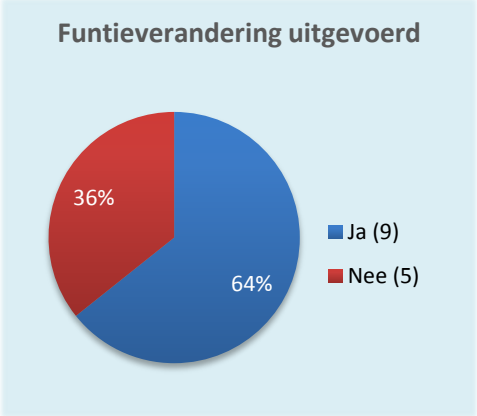

Fig. 5.6 Percentage dat het idee van functieverandering ook werkelijk uitgevoerd heeft. 100 % = 14 enquêtes

Heeft u wensen voor functieverandering van uw scholtegoed?

In dit onderzoek hebben tien eigenaren aangegeven wijzigingen in de functies van hun eigendom te willen aanbrengen (42 %, figuur 5.7), waarbij voornamelijk wordt ingezet op ontwikkeling van cultuurhistorie (3x), recreatie / toerisme (3x), ontwikkelen natuur, betere verkaveling en een gedenkbos.

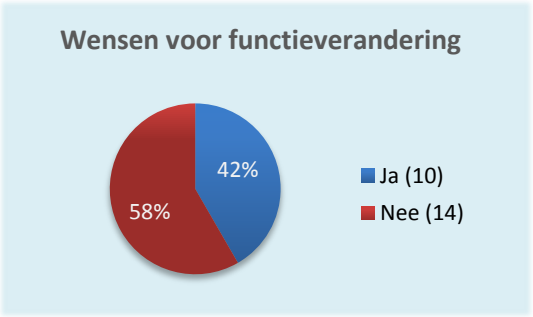

Fig. 5.7 Weergave percentage dat wel en niet ideeën heeft voor een functieverandering / ontwikkeling in de toekomst

Wat is uw wensbeeld voor uw scholtegoed over twintig jaar?

In de enquête is gevraagd naar het wensbeeld van de eigenaren voor over twintig jaar. Bij drie respondenten is deze vraag onbeantwoord gebleven, in de overige resultaten zitten vele overeenkomsten. Zo streeft met naar behoud van (landschaps)waarden, waarbij men voornamelijk:

- De uiterlijke kenmerken van gronden en erf wil behouden en versterken (9x);
- Als agrariër bestaansrecht wil behouden (9x);
- Het bezit in de familie wil houden (4x).

Enkele eigenaren schrijven wel een concrete verandering. Men wil eventueel een oud boerderijtje herbouwen, het coulisselandschap verfraaien, het erf vormgeven zoals 'vroeger', agrariër blijven in de oude stijl, meer functies van gebouwen omzetten naar recreatie en meer natuur aanleggen.

Welke belemmeringen ziet u om dit wensbeeld te bereiken?

Belemmeringen om de wensbeelden te realiseren hebben voornamelijk betrekking op beperkte financiën en regelgeving (beide 9x) vanwege een star beleid, bureaucratie, agrarische beperkingen en gecompliceerde procedures. Er is niet bekend wat men dan star beleid en gecompliceerde procedures vindt, omdat met deze respondenten geen interview is gehouden.

5.3 De rol van de gemeente

In de enquête is ook gevraagd naar de huidige en gewenste rol van verschillende partijen voor (behoud / ontwikkeling van) de scholtegoederen. De gemeente wil namelijk anticiperen op de eigenaren, maar als zij dit op een manier doet die de eigenaren ongewenst zien, levert het niets op. In deze paragraaf wordt ingegaan op de rol van de gemeente Winterswijk. Bijlage 5 bevat een overzicht in tabel van de genoemde huidige en gewenste rollen van de gemeente Winterswijk, maar ook van de provincie / het Rijk en van rentmeester / adviesbureaus.

5.3.1 Huidige rol

De vraag '*welke rol heeft de gemeente Winterswijk voor (behoud / ontwikkeling van) uw landgoed?*' is voornamelijk beantwoord met het wel of niet verlenen van vergunningen (8x genoemd). Daarna volgen advisering, belastinginning en (plan)ontwikkeling van het buitengebied. In figuur 5.8 is weergegeven welke termen genoemd zijn, waarbij de lichtblauwe de meest genoemde is, gevolgd door donkerblauw en uiteindelijk geel.

Fig. 5.8 Genoemd als de huidige rol van de gemeente Winterswijk

Fig. 5.9 Genoemd als de gewenste rol van de gemeente Winterswijk

5.3.2 Gewenste rol

De nadruk voor de gewenste rol (*Welke rol zou de gemeente Winterswijk voor (behoud / ontwikkeling) van uw landgoed moeten hebben?*) wordt gelegd op het verlenen van medewerking / vergunningen (10x) en flexibiliteit / maatwerk (4x) (figuur 5.9). Enkele andere genoemde kenmerken zijn financiering / subsidie (het attenderen op en/of verstrekken van), meedenken en adviseren. Ook is relatief vaak genoemd dat de gewenste rol van de gemeente zich beperkt tot datgene wat echt moet, zoals landelijke wetgeving (3x). De rol van de gemeente dient dus voornamelijk ondersteunend te zijn.

5.4 Beleid en regelgeving

Over een aantal van de in hoofdstuk vier uitgewerkte beleid en wetgeving is in de enquête gevraagd of men het kent, of dit duidelijk is en wat zijn / haar ervaringen ermee zijn. (in overleg met de gemeente Winterswijk en Eelerwoude zijn er zes geselecteerd om te voorkomen dat de enquête te lang en te eentonig zou worden).

5.4.1 Kennis van beleid en wetgeving

Figuur 5.10 is de grafische weergave van de antwoorden van de respondenten op de vraag: *Bent u bekend met …?* In de toelichting om de grafiek is een link gelegd met antwoorden eerder in de enquête om aan te geven waarom men hier bekend mee is.

Twaalf van de 24 (50 %) antwoordden het bestemmingsplan (of de planologische bestemming zoals opgenomen in het Bestemmingsplan Buitengebied) te kennen, elf eigenaren kennen deze niet. Van de twaalf hebben acht eigenaren ideeën gehad voor een functieverandering en dezelfde acht hebben nog steeds concrete wensen.
Het landgoederenbeleid is een stuk minder goed bekend bij de scholteeigenaren in het buitengebied. Uit slechts vier enquêtes (17 %) blijkt dat men hiervan op de hoogte is. Voor 79 % is het landgoederenbeleid dus onbekend, terwijl in dit beleid 'scholtegoederen' specifiek genoemd worden als beleidslijn (zie 4.3.3).
Slechts twee eigenaren (8 %) zijn bekend met het functieveranderingsbeleid van de gemeente. Zij hebben beide tegenwoordig een recreatieve functie en hebben beide wensen voor de toekomst. Het beleid is dus nauwelijks bekend bij eigenaren, hoewel het wel interessant kan zijn voor diegene die de uiterlijke kenmerken wil behouden en versterken (van landschap en het erf) op een andere manier dan agrarisch het beheer wil bekostigen.

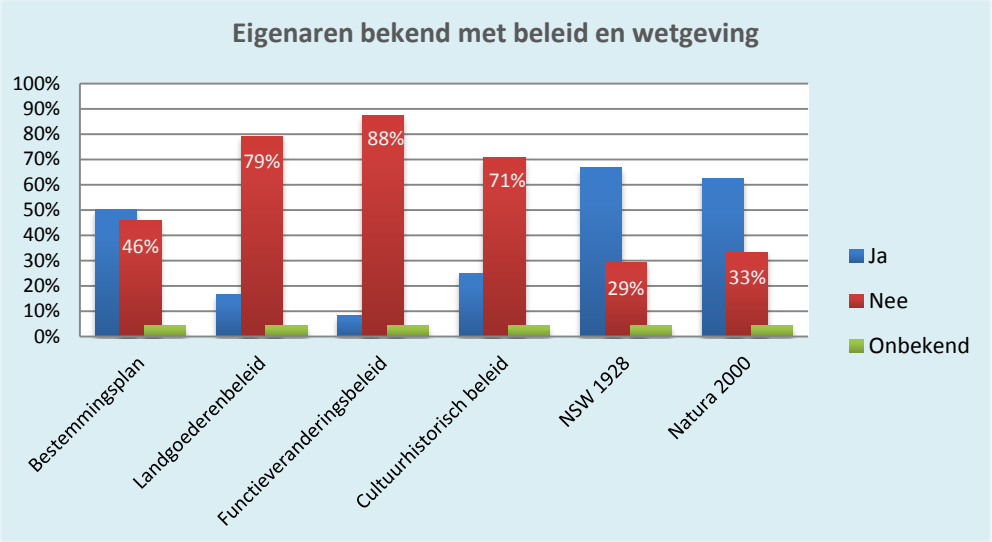

Fig. 5.10 Weergave percentage dat wel en niet bekend is met verschillende beleid en wetgeving.

Zes eigenaren (24 %) hebben aangeven bekend te zijn met het cultuurhistorisch beleid van de provincie Gelderland. Hoewel ontwikkeling van scholtegoederen goed in dit cultuurhistorisch beleid past (valt onder buitenplaatsen) en het beleid eigenaren goede mogelijkheden kan bieden om het geheel te ontwikkelen, is het weinig bekend.
De NSW 1928 is het meest bekend, namelijk bij zestien respondenten (67 %). Uit stage onderzoek bij de gemeente Winterswijk (Kompagne, L., 2013, zie 2.3.1 en 4.5.1) is gebleken dat dertien van de respondenten hun erf hebben gerangschikt onder de NSW 1928. Twee van de drie andere respondenten geven aan met de NSW 1928 bekend te zijn vanwege een rangschikking. Dit verschil wordt verklaard doordat niet alle gronden behorende bij de scholtegoederen met de rangschikkingskaart van Kompagne zijn vergeleken.
Tenslotte is meer dan de helft van de respondenten bekend met de Natura 2000 (vijftien van de 24, 63 %). Dit zijn eigenaren met een agrarische functie en/of groepsaccommodatie. Voor tien respondenten geldt dat zij het beleid kennen doordat het effect heeft / kan hebben op hun bedrijfsvoering (binnen tien km van een gebied, zie 4.1.2). De overige vijf geven geen reden of verklaren dat zij slechts wat van de Natura 2000 hebben vernomen.

5.4.2 Ervaring met beleid en wetgeving

Indien men bekend is met gevraagd beleid en wetgeving, behandeld in de vorige paragraaf, is gevraagd: *Vindt u … duidelijk? (schaal 1 tot 5 oplopend in waardering)* en *Wat zijn uw ervaringen met …?*. Het oordeel van de eigenaren is erg wisselend (figuur 5.11) en ook de toelichting die gegeven wordt, verschilt enorm. In dit figuur ontbreekt een beoordeling over de NSW 1928, omdat deze vraag in de enquête overbodig werd geacht. Rangschikking onder de NSW 1928 biedt immers financiële voordelen. Voor de weergegeven beleidsstukken en wetgeving geldt dat 100 % het getal is dat tussen haakjes vermeld staat (aantal bekend met, zie 5.4.1).

Voor het bestemmingsplan geldt een verdeelde beoordeling. Vier ervaren het bestemmingsplan positief (ze hebben zelf kennis van procedures of de wijziging is doorgevoerd), drie negatief (geen medewerking van de gemeente, vreemde/onmogelijke bepalingen), drie neutraal (het plan lijkt ingewikkeld maar uitwerking valt mee, met hulp) en twee

geven geen mening. Het gemiddelde cijfer dat hieruit volgde is een 3,1.
Het landgoederenbeleid is door één persoon beoordeeld: positief. De toelichting ontbreekt, maar de eigenaar stelt dat het beleid zwaarder moet wegen. Een andere eigenaar antwoordde kennis te hebben genomen van het beleid, maar heeft het niet (positief/negatief) beoordeeld. Het gemiddelde cijfer is een 3,5.
De twee eigenaren die bekend zijn met het functieveranderingsbeleid, zijn beide positief. De een stelt dat de lijnen met de gemeente kort zijn, waardoor de functieverandering snel en relatief gemakkelijk verloopt. De ander stelt echter dat de procedure te lang duurt, waardoor deze achter de markt aanloopt. Toch geven zij het beleid een 4,5.

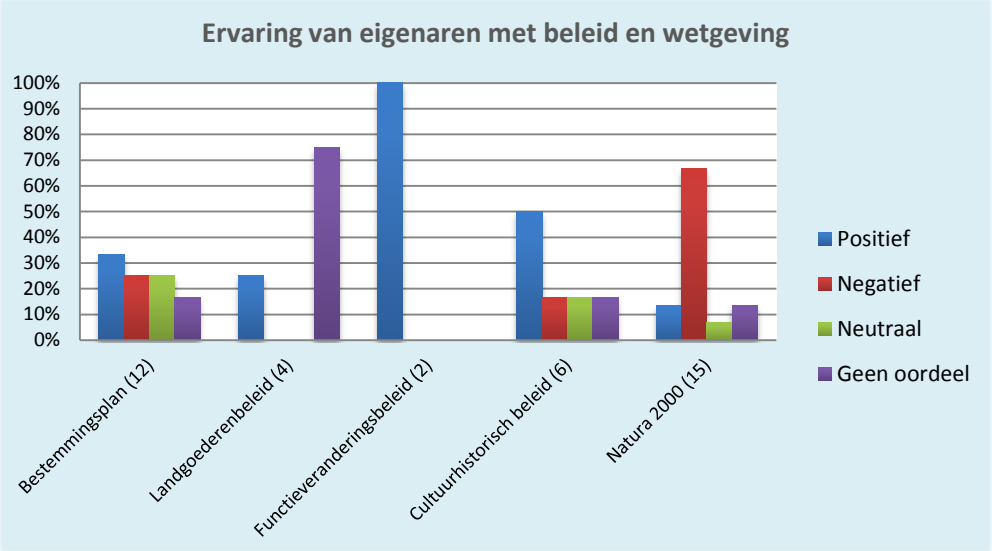

Fig. 5.11 Overzicht ervaringen met beleid en wetgeving, 100 % is aantal dat bekend is, uit figuur 5.7

Het provinciaal cultuurhistorisch beleid is door de zes respondenten wisselend beoordeeld. De een stelt dat "*het beleid teveel regels heeft die steeds worden herzien*" (negatieve beoordeling) terwijl een ander stelt dat "*niet alleen naar de buitenkant wordt gekeken, maar duidelijk wordt meegedach*t" (positieve beoordeling). Degene met de gecombineerde functie beoordelen het beleid positief, omdat "*men vanuit eigen belang dezelfde idealen heeft*". Drie cijfers zijn gegeven, met een gemiddelde van 3,3.

De Natura 2000 is bekend bij 15 eigenaren, waarvan het merendeel negatief oordeelt (10 respondenten, 67 %). Door twee agrariërs (één akkerbouw, één veeteelt) is geen beoordeling gegeven. Het GLK en een gecombineerd bedrijf beoordelen het beleid positief omdat zij zelf natuurbehoud nastreven en niet direct nadelige gevolgen ondervinden. Een ander gecombineerd bedrijf oordeelde neutraal, deze eigenaar kent de beperkingen maar ervaart zelf geen belemmeringen. De overige acht (veeteelt en groepsaccommodatie) beoordelen de Natura 2000 negatief, doordat:

- Het is een te zwaar instrument is om meerdere gebieden in één beleid te regelen;
- Het beleid onduidelijk, complex en onrealistisch is, niet meer haalbaar en betaalbaar;
- Het zeer belemmerend is door minimale deposities (geen compensatie minder opbrengsten door lagere productie);
- De natura 2000 maakt de gezonde economie kapot.

Bij de natura 2000 is geen cijfer gevraagd omdat het een beleid is waarvan de uitwerking nog niet vaststaat (zie 4.1.2).

5.4.3 Overige beleid en wetgeving

Omdat meer dan de in de enquête en interviews gevraagde beleidsstukken en wetgeving invloed hebben op de functies en het beheer van scholtegoederen, is aan eigenaren de ruimte geboden om zelf aan te geven wat zij belemmerend ervaren en wat zij denken dat kansen biedt. Het totaaloverzicht is voor de gemeente Winterswijk inzichtelijk, maar is vanwege de anonimiteit van de eigenaren in dit rapport niet in de bijlagen opgenomen. In deze paragraaf worden alleen de meest benoemde genoemd.

Welke andere beleid/regelgeving vindt u belemmerend?

De belangrijkste zaken die genoemd werden als belemmering zijn:

- Dat de eigenaren alleen verantwoordelijk zijn voor de instandhouding van het landschap, dat extra inkomsten genereert, zonder fatsoenlijke tegemoetkoming (5x);
- De (rijks)monumentenbescherming (4x).

Welke andere beleid/regelgeving vindt u dat kansen biedt voor de ontwikkeling van uw scholtegoed?

Over het algemeen benoemden de eigenaren meer belemmeringen dan mogelijkheden. Daarnaast zitten in de belemmeringen en mogelijkheden enkele overeenkomsten.

- Kennis van kenmerken en beleid en wetgeving bij zichzelf, bij de gemeente en bij de provincie (2x);
- Korte lijnen van eigenaren met de provincie (2x).

5.5 Opvallendste uitkomsten

Uit de 24 enquêtes (47 %, geldend voor 30 van de 52 scholtegoederen) blijken een aantal zaken waar de gemeente op kan anticiperen om behoud en ontwikkelingen van scholtegoederen te ondersteunen. Hierbij is belangrijk dat zij dit doet op een manier die door eigenaren als de gewenste rol wordt gezien: ondersteunend. Toch zijn er ook zaken te benoemen dat behoud en ontwikkeling in de weg staat, maar waar de gemeente geen invloed op heeft (bv. Natura 2000). De opvallendste uitkomsten zijn:

- Het beperkte draagvlak voor de term ‘scholte’-;
- De zeer beperkte wens van eigenaren om een functie toe te voegen / te wijzigen;
- Het streven van de eigenaren naar behoud van uiterlijke kenmerken en de agrarische sector;
- De gewenste rol voor de gemeente is een ondersteunende;
  Het vrij onbekende, maar positief beoordeelde landgoederenbeleid, functieveranderingsbeleid en cultuur-historische beleid;
- Het voor de particulier te ingewikkelde bestemmingsplan.

6. De interviews

In voorgaand hoofdstuk zijn de resultaten besproken van de 24 enquêtes (respons van 47 %) voor 30 scholtegoederen. Met enkele eigenaren is een interview / gesprek gehouden voor (extra) informatie, waarmee resultaten van de enquête beargumenteerd kunnen worden. De belangrijkste uitkomsten van deze interviews worden in dit hoofdstuk benoemd. In de eerste paragraaf wordt de werkwijze van de interviews toegelicht, in de volgende wordt het interview met het GLK uitgewerkt en daarna de interviews met de particulieren. Aan hen is beloofd dat zij onbekend zullen blijven, deze namen zijn dus geanonimiseerd.
In dit hoofdstuk worden de interviews gelinkt met de enquêtes. Uit deze combinatie wordt geconcludeerd op welke manier de gemeente kan inspelen op de scholtegoederen, om haar doelstelling te bereiken.

6.1 Werkwijze

In dit laatste deel van het onderzoek is contact gezocht met eigenaren voor een interview (zie tabel 6.1). In eerste instantie alleen om de enquête in de vorm van een interview in te vullen (omdat dit meer diepgang kan geven, doordat beide partijen meer kunnen toelichten), zoals met het GLK en eigenaar A tot en met D. Het GLK is in dit onderzoek een bijzondere eigenaar en wordt daarom apart besproken. In een enkel geval, eigenaar E, viel het resultaat van het interview anders uit dan bedoeld. In dit interview is voornamelijk gesproken over het gebruik van de term 'scholte'-, waarna de eigenaar de enquête later zelf heeft ingevuld.
Bij een aantal eigenaren is, indien zij hebben aangegeven open te staan voor het resultaat van het onderzoek, extra navraag gedaan op de antwoorden die zij hebben gegeven. Dit geldt voor eigenaar F, H en I. Hoewel navraag bij andere respondenten ook interessant zou zijn, is voor dit onderzoek besloten om degene die heeft aangegeven geen informatie over het resultaat te willen ontvangen, geen extra vragen te stellen.
Tijdens de belronde hebben zes eigenaren aangegeven niet te willen meedoen in dit onderzoek. Ook deze gesprekken worden in onderstaande paragraven als interview behandeld.

Eigenaar	Reden interview	Resultaat interview
Geldersch Landschap en Kasteelen (GLK)	Bijzondere eigenaar Zes scholtegoederen in eigendom	Enquête via in interview
Eigenaar A, B	Extra toelichting bij enquête	Enquête via interview
Eigenaar C	Uitnodiging interview	Enquête via telefoon
Eigenaar D	Herinnering enquête	
Eigenaar E	Twee scholtegoederen in eigendom	Inzicht in betekenis 'scholte'- (enquête later ingevuld)
Eigenaar F, H, I	Extra vragen naar aanleiding van de enquête	Inzicht in redenering antwoorden
Eigenaar J, M, N, O, P, Q, R	Herinnering enquête	Inzicht in waarom men niet wil meewerken aan het onderzoek

Tabel 6.1 Overzicht interviews: reden en resultaat

6.2 Geldersch Landschap en Kasteelen

Het GLK is een stichting, gevestigd in Arnhem, die als terreinbeherende organisatie zorg draagt voor meer dan 100 natuurgebieden, kastelen en landgoederen in Gelderland. Het GLK wil de karakteristieke rijkdom van de provincie, het Geldersch erfgoed, behouden en beschermen zodat nu en in de toekomst iedereen dit kan ervaren. Als uitgangspunten hanteert zij:[83]

- Het beheren en herstellen van het landschap en de bijbehorende biodiversiteit;
- Het herenigen van landhuizen met hun omgeving.

Het GLK heeft in de gemeente Winterswijk circa 470 ha in eigendom[84], waaronder negen natuurgebieden, inclusief zes scholtegoederen (Boeiink, Kössink, Hesselink, Hijink, Aarnink en Meerdink). Uit het hoofdstuk enquêtes blijkt dat deze verschillende functies hebben, namelijk twee keer agrarisch, twee keer zorg en één keer wonen. Voor één erf

[83] www.glk.nl (18 december 2013)
[84] NedBrowser, (digitaal kaartsysteem gemeente Winterswijk), (18 december 2013)

wordt nog een functie gezocht. In het interview met de heer L. Cleiren (regiohoofd oost) is de enquête ingevuld, waarvan de resultaten in het vorig hoofdstuk zijn verwerkt.

Functies en wensen

Eén scholtegoed van het GLK wordt momenteel door Ad Hoc tijdelijk beheerd, voor dit scholtegoed wordt al meerdere jaren een functie gezocht. Hoewel leegstand voor vele eigenaren een probleem zal zijn, is het GLK in staat om dit financieel op te vangen. Het GLK streeft ernaar om bij al haar bezittingen het geheel in stand te houden met een functie die zo goed mogelijk in het landschap en bij de cultuurhistorie past. In de tussentijd zorgt het GLK dat de leegstaande gebouwen wind- en waterdicht blijven. Doordat het GLK als het ware een merk is, melden partijen zich voor het in gebruik nemen van een gebouw, in plaats van dat het GLK zelf actief op zoek moet naar potentiële partijen met ideeën en geld.

Het GLK wenst (aansluitend bij haar uitgangspunten) landbouw als eerste financiële drager en wonen en werken als tweede drager. Daarnaast wil ze bos en bestaansrecht voor pachters behouden. Het GLK verhuurt en verpacht de gronden (behalve bos) en gebouwen in haar eigendom, meestal in de vorm van reguliere pacht (langdurig). Maar in het geval van agrarisch natuurbeheer worden geliberaliseerde pachtcontracten afgesloten zodat de voorwaarden eventueel aangepast kunnen worden ten gunste van de natuurdoelen.
Hoewel het beheer van bossen netto niks oplevert, worden ze beheerd als productiebos. Herplant is lastig (zie 3.1.2), maar het GLK wil het coulisselandschap behouden. Samenwerking met andere boseigenaren in het gebied bespaart het GLK geen geld, maar andere eigenaren mogelijk wel (zij mogen aansluiten bij het uitvoeren van het beheer van het GLK).

Beleid en wetgeving

Van de in hoofdstuk vijf benoemd(e) beleid en wetgeving is het GLK onbekend met het landgoederenbeleid en het functieveranderingsbeleid van de gemeente Winterswijk. Het bestemmingsplan, het provinciaal cultuurhistorisch beleid en de Natura 2000 is positief beoordeeld. Het GLK geeft hierbij zelf als argumenten dat het GLK de kennis in huis heeft, bekend is met procedures en ervaart dat de gemeente makkelijker meewerkt met ideeën van het GLK dan met ideeën van een particulier (doordat alle verzoeken op ruimtelijke aspecten worden beoordeeld, hangt dit waarschijnlijk samen met de hiervoor benoemde argumenten van het GLK). Daarnaast vindt het GLK het beschermende beleid (Natura 2000 maar ook de monumentenwet, flora en faunawet) niet belemmerend, omdat zij dezelfde idealen nastreeft en in haar planning rekening houdt met de mogelijke vertraging van projecten (door extra onderzoeken). Het GLK stelt dat in overleg met gemeenten alles mogelijk is. Belangrijk daarbij is, dat in een vroeg stadium alle partijen bij de ontwikkelingen worden betrokken.

Wat het GLK tenslotte nog aangeeft, is ook door enkele particuliere eigenaren aangegeven. Namelijk dat de eigenaren bos, natuur en monumenten (moeten) onderhouden en de streek zo aantrekkelijk houden, waardoor onder andere recreatie en toerisme profiteert, terwijl zij hier weinig tot geen tegemoetkoming voor krijgen.

Tip

Behoud de aanwezige deskundigheid (over noodzaak, waarden, mogelijkheden en procedures) **in** de gemeente, het is belangrijk dat de gemeente nut en noodzaak blijft zien van ontwikkelingen.
Pas meer maatwerk toe. Algemeen beleid houdt overal een beetje rekening mee, maar tackelt nergens problemen: maatwerk creëert het meeste.

6.3 Particuliere interviews

In tabel 6.1 is weergegeven dat de redenen voor de interviews met de particuliere eigenaren verschillen. Zeven eigenaren hebben aangegeven niet te willen meewerken aan het onderzoek (eigenaar J t/m R), voornamelijk vanwege tijdgebrek en het (onjuiste) gebruik van de term ‘scholte’-. Dit is ook aangegeven in verschillende enquêtes (zie hoofdstuk vijf).
Doordat de interviews / gesprekken om verschillende redenen zijn gehouden met eigenaren, en deze groep te klein blijkt (door de verschillende en summiere uitkomsten) om hier een algemene les over te leren, worden de interviews niet uitgewerkt zoals het interview met het GLK is uitgewerkt (zie 6.2). De resultaten van de interviews met de particuliere eigenaren zijn samengevoegd in tabel 6.2, waarin de reden en de strekking van het interview is benoemd.

Eigenaar	Functie	Reden interview	Strekking
Eigenaar A	Agrarisch en recreatie	Enquête beantwoord in interview	Wil graag historische kenmerken herstellen, maar is afhankelijk van kennis van beleid en kunde van andere partijen. Content met 'scholte'
Eigenaar B	Wonen	Enquête beantwoord in interview	Medewerking positief, financiering voldoende
Eigenaar C	Agrarisch	Enquête telefonisch beantwoord	Onderzoek is niet opportuun, want voorlopig blijft het geheel zoals het is
Eigenaar D	Agrarisch en recreatie	Herinnering enquête → telefonisch beantwoord	Korte lijntjes met de gemeente, geen moeite met beleid / wetgeving want streeft zelf behoud van waarden na. Content met 'scholte'
Eigenaar E	Agrarisch (1x), Wonen (1x)	Interview voorafgaand aan enquête	Gemeente hoort de term 'scholte'- niet te gebruiken
Eigenaar F	Groepsaccommodatie	Extra vragen naar aanleiding van de enquête	Gemeente is veel flexibeler dan 10 à 15 jaar geleden
Eigenaar H	Wonen	Extra vragen naar aanleiding van de enquête	Altijd wat te doen op een landgoed, maar daar is de rentmeester voor. Term scholtegoed is onjuist
Eigenaar I	Wonen	Extra vragen naar aanleiding van de enquête	Onbekend met beleid, geheel is te klein voor kansen en/of belemmeringen
Eigenaar J	Agrarisch	Herinnering enquête → geen medewerking	Oneerlijke concurrentie tussen particulier en organisaties. 'Kenners' hebben geen echte kennis over scholteboeren
Eigenaar M	Onbekend	Herinnering enquête → geen medewerking	Te weinig tijd
Eigenaar N	Onbekend	Herinnering enquête → geen medewerking	Geen scholtegoed
Eigenaar O	Onbekend	Herinnering enquête → geen medewerking	Geen scholtegoed, te weinig tijd
Eigenaar P	Onbekend	Herinnering enquête → geen medewerking	Grootste gedeelte aantal jaren geleden verkocht, maar dit agrarische bedrijf heeft geen opvolger
Eigenaar Q	Onbekend	Herinnering enquête → geen medewerking	Alles verkocht aan zoon, zoon heeft geen interesse in onderzoek
Eigenaar R	Onbekend, maar waarschijnlijk agrarisch	Herinnering enquête → geen medewerking	Geen toekomst door Natura 2000

Tabel 6.1 Overzicht interviews particulieren: functie van erf, reden en strekking interview

6.4 Opvallendste uitkomsten

Ook hier geldt, evenals in 5.5, dat de gemeente op enkele zaken wel maar ook op sommige zaken geen invloed heeft. Daarnaast zijn in de interviews meer dan in de enquête positieve kanten van de samenwerking met de gemeente benoemd. Hier hoeft de gemeente niet direct op te anticiperen, maar dit moet zij wel doorzetten. De opvallendste uitkomsten zijn:

- Er is een gemengd draagvlak voor de term 'scholte'-;
- Dat de eigenaren te weinig tegemoetkoming krijgen voor het beheer van het landschap;
- Particulieren hebben vrij weinig kennis van de kansen en/of belemmeringen van beleid en wetgeving;
- Dat eigenaren met geld meer voor elkaar lijken te krijgen dan kleinere eigenaren (positief genoemd door eigenaren met geld, negatief door de kleinere eigenaren);
- De waardering voor de kennis van noodzaak en mogelijkheden binnen de gemeente.

7. Uitkomsten en conclusie

Om de hoofdvraag te beantwoorden is in voorgaande hoofdstukken ingegaan op de historie van de scholtegoederen, de waarden die zij voor de gemeenten hebben, de veranderingen waar zij mogelijk mee te maken krijgen en beleid en wetgeving dat van toepassing is. Daarnaast is een enquête verstrekt aan en interviews gehouden met scholte-eigenaren, die zijn uitgewerkt in de twee vorige hoofdstukken. In dit hoofdstuk wordt via de belangrijkste uitkomsten antwoord gegeven op de hoofdvraag: Hoe kan de gemeente Winterswijk anticiperen op de toekomstplannen en -wensen van de eigenaren van de scholtegoederen in haar buitengebied om duurzame instandhouding van landschapswaarden en de leefbaarheid van het buitengebied te realiseren en verpaupering tegen te gaan?

7.1 Uitkomsten enquête en interviews

De belangrijkste uitkomsten van de twee voorgaande hoofdstukken worden in deze paragraaf samengevoegd en nogmaals toegelicht. Uit de enquêtes van 24 eigenaren (respons van 47%, antwoorden voor 30 van de 52 scholte-goederen) en gesprekken is gebleken dat de gemeente het best een bijdrage kan leveren aan de instandhouding door te anticiperen op de volgende opvallende uitkomsten:

Het gemengde draagvlak voor de term 'scholte-'

Uit literatuur en gesprekken met eigenaren en geïnteresseerden van het onderwerp, blijkt dat 'scholte-' een begrip is zonder exacte betekenis. Veel eigenaren vinden dat hun eigendom onterecht als scholtegoed is aangemerkt, anderen willen vanwege de geschiedenis van de scholteboeren en horigheid niets met de term te maken hebben. Toch zijn er ook eigenaren die content zijn met de term scholte, zij erkennen de geschiedenis en vinden het een toegevoegde waarde van hun eigendom.

De beperkte behoefte van eigenaren om veranderingen door te voeren

Hoewel de functies van veel scholtegoederen onder druk staan (agrarisch, bosbouw, wonen) bieden andere ontwikkelingen (recreatie, toerisme en duurzaamheid) kansen voor duurzame instandhouding van het geheel. Maar uit de enquêtes en interviews blijkt dat weinig eigenaren zich hierop (willen) richten. De meerderheid van de respondenten heeft als wens om het geheel, met kenmerken en (agrarisch gevormde) waarden (samen achttien keer genoemd) in stand te houden. Het is mogelijk dat de eigenaren geen veranderingen willen, maar ook kan het zijn dat eigenaren niet bewust zijn van de noodzaak, mogelijkheden en effecten van ontwikkelingen.

De wens voor instandhouding van het oude agrarische landschap

Het agrarische cultuurlandschap van de gemeente Winterswijk wordt beheerd door de grondeigenaren: veelal agrariërs en terreinbeherende organisaties. In voorgaande uitkomst is al benoemd dat veel eigenaren het agrarische landschap in stand willen houden (dus inclusief landschapselementen, zolang agrarisch gebruik goed mogelijk blijft). Voor bepaalde landschapstypen en -elementen is onder voorwaarden een beheersubsidie (Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer) aan te vragen, maar deze is niet dekkend (75% van de standaardkostprijs[85]). Ook via het agrarisch natuurbeheer (pijler 2 uit het GLB, zie 4.1.1) is financiële tegemoetkoming beschikbaar, maar ook hieraan worden eisen gesteld.

Hoewel het landschap (indirect) een belangrijke bijdrage levert aan de economie van Winterswijk, is voor de beheerders geen tegemoetkoming beschikbaar voor het onderhoud van het landschap (niet alleen beheer houtopstanden, maar bv. ook sloten of de zorgplicht). Door meerdere eigenaren wordt dit als zeer oneerlijk ervaren: recreatie en toerisme profiteert van hun arbeid.

De waardering voor de gemeente is uiteenlopend

Door enkele eigenaren wordt aangegeven dat niet iedereen dezelfde mogelijkheden lijkt te krijgen van de gemeente Winterswijk. Zowel eigenaren die de mogelijkheden niet krijgen, als eigenaren die ze wel krijgen en eigenaren die dit in de buurt zien, geven aan dat met financiële middelen de lijntjes bij de gemeente korter zijn en de oplossingen breder, ondanks dat de gemeente bij elk verzoek alle ruimtelijke aspecten beoordeelt (en niet de middelen van de eigenaar). Dit wordt enerzijds als oneerlijk ervaren (en creëert een negatief beeld) maar door de eigenaren met de

[85] www.natuurbeheer.nu (27 december 2013)

korte lijntjes positief (hoewel zij inzien dat dit niet voor iedereen eerlijk is). Wat opvalt is dat deze laatste eigenaren, die de korte lijntjes positief zien, vaker kennis hebben van procedures (waarom die er zijn, hoe ze gaan en hoe lang ze duren).
Door eigenaren wordt aangegeven dat de aanwezige kennis (over waarden, mogelijkheden en procedures) bij de gemeente erg gewaardeerd wordt. Het wordt ook van groot belang geacht dat de gemeente deze kennis binnen haar organisatie houdt.

De gewenste rol voor de gemeente is ondersteunend

De nadruk voor de gewenste rol wordt gelegd op het verlenen van medewerking, waarbij enige flexibiliteit gewenst is. Daarnaast wordt verwacht dat de gemeente eigenaren inlicht over ontwikkelingen en mogelijke financieringen. Ook is aangegeven dat de gemeente zich moet beperken tot regels die (inter)nationaal gelden. Al met al lijkt ondersteuning dus het meest gevraagd.

Bestaand(e) beleid en wetgeving is te onbekend en ingewikkeld

Op (inter)nationaal, regionaal en lokaal niveau is beleid en wetgeving opgesteld om de aanwezige waarden te behouden en ontwikkelen. Maar uit het onderzoek is gebleken dat deze niet allemaal even bekend en geliefd zijn bij de eigenaren. Het meest bekend zijn de (inter)nationale NSW 1928 en de Natura 2000, respectievelijk positief en negatief gewaardeerd. Het bestemmingsplan is redelijk bekend en maar wordt wisselend beoordeeld en voor de particulier te ingewikkeld ervaren. Het gemeentelijk landgoederen- en functieveranderingsbeleid en het provinciale cultuurhistorische beleid zijn opgezet om (her)ontwikkelingen kaders te bieden, maar deze zijn bijna niet bekend. Degene die het wel kennen beoordelen het positief.

7.2 Conclusie / aanbevelingen

De hoofdvraag die op basis van dit onderzoek beantwoord is, is: *Hoe kan de gemeente Winterswijk anticiperen op de toekomstplannen en -wensen van de eigenaren van de scholtegoederen in haar buitengebied om duurzame instandhouding van landschapswaarden en de leefbaarheid van het buitengebied te realiseren en verpaupering tegen te gaan?* Op basis van dit onderzoek, kan de gemeente anticiperen door verschillende stappen te zetten, waarbij haar ondersteunde rol, samenwerking met actoren en wederzijdse proactieve houding van groot belang zijn. Mogelijke stappen zijn:

1. Bemiddelen voor het gebruik van de term 'scholte-'

Allereerst is het van belang dat de gemeente het draagvlak voor de term vergroot. De gemeente kan de koppeling maken tussen de eigenaren en de auteur over een nieuw boek van scholtegoederen (de heer A. Ligtenbarg). Eigenaren blijken namelijk niet te weten dat dit boek wordt geschreven, maar het boek heeft in een periode rondom 9 december ter inzage gelegen bij het Historisch Informatiepunt in Winterswijk. Het wordt door de eigenaren belangrijk geacht dat in de geschiedenis niet altijd de nadruk wordt gelegd op dat wat sensationeel lijkt. Aangezien de heer A. Ligtenbarg aangeeft dat correcties en aanvullingen door iedereen gegeven mogen worden, kunnen de eigenaren hier op inspelen.
Daarnaast zou de gemeente een nieuwe, bruikbare lijst van scholtegoederen op kunnen (laten) stellen. Het kan niet zo zijn dat de gemeente zich sterk maakt voor scholtegoederen, terwijl de scholteeigenaren dit niet ondersteunen. Hiervoor is het wel van belang dat een werkbare definitie aan de huidige scholtegoederen gegeven wordt. Het is van groot belang dat de gemeente dit doet in samenwerking met de scholteeigenaren en deskundigen (bv. de heer A. Ligtenbarg en mevrouw J. Smalbraak). De gemeente kan tussen partijen bemiddelen, zodat een gezamenlijk gedragen lijst van aanwijzingen ontstaat.

2. Vervolgonderzoek naar de wensen en kennis

In dit onderzoek is met een beperkt aantal respondenten gesproken, maar hieruit is wel direct meer informatie verkregen (over wensen en ervaringen) dan uit de enquêtes. De gemeente kan met meer eigenaren (respondenten en andere eigenaren) in gesprek gaan om meer concrete wensen te weten te komen. Via concrete wensen kan de gemeente bijdragen aan instandhouding van alle kwaliteiten door de verbinding te maken met de provincie Gelderland, die onder andere via haar cultuurhistorisch beleid financiële middelen verstrekt. Afhankelijk van waar de gemeente zich op wil richten (beleid populairder maken of verandering stimuleren) kan zij respondenten selecteren. Daarnaast hebben een heel aantal eigenaren na de belronde aangegeven de enquête nog in te vullen, maar deze niet

voor de samenstelling van dit rapport opgestuurd. Aan hen kan zij nogmaals het verzoek doen te kennen te geven wat de functies en wensen zijn, welke rol zij voor de gemeente zien en wat zij van beleid en wetgeving kennen. Dit maakt ook duidelijk dat de gemeente het onderzoek niet zomaar heeft laten uitvoeren, maar dat zij echt interesse heeft in de resultaten en ermee aan de slag wil.

3. Creëren van een platform: bundelen van kennis

Door een platform te creëren (in samenwerking met de huidige Werkgroep NSW Landgoederen Winterswijk en eventueel met de Stichting Waardevol Cultuurlandschap Winterswijk) kan de gemeente meerdere slagen slaan. Belangrijk is dat de gemeente hierbij een ondersteunende rol aanneemt, die door de respondenten is gewenst.
Via dit platform kunnen verschillende partijen bij elkaar worden gebracht, bijvoorbeeld scholteeigenaren, vrijwilligers, de provincie, adviseurs en initiatiefnemers, waardoor goedkopere en vernieuwende oplossingen gevonden kunnen worden (bv. Stoken op Streekhout, Dealmaking Margraven, zie bijlage 6). Hierin kan bijvoorbeeld samenwerking onder eigenaren (voor bv. bosbeheer) worden gestimuleerd, omdat dit voor hen goedkoper is. Ook kan zij ontwikkelingen, subsidies en beleid meer onder de aandacht brengen, waardoor eigenaren wellicht meer gaan nadenken over kansen en mogelijkheden.
Daarnaast kan de gemeente via het platform wetgeving en procedures (waarom, wat, tijd) verduidelijken, waardoor zij feedback kan krijgen op haar ideeën en burgers beleid en wetgeving mogelijk vaker positief zullen beoordelen. Ook is het hierbij van groot belang dat de gemeente verduidelijkt dat zij voor ieder verzoek alle ruimtelijke aspecten afweegt. Dat wat mogelijk is, is erg afhankelijk van de specifieke locatie en beschikbare financiële middelen van diverse partijen. Voor de reputatie van de gemeente is het van belang, dat iedereen weet en snapt dat de gemeente niet naar de aanvrager kijkt maar gewenste ontwikkelingen beoordeeld op basis van geldend beleid en regelgeving.

Om te zorgen dat het platform daadwerkelijk bijdraagt aan de doelstelling van de gemeente, is het belangrijk dat partijen proactief zijn. Voor het platform zijn natuurlijke diverse mogelijkheden. Een vervolgonderzoek zal hier meer invulling aan moeten geven, maar ideeën kunnen zijn een klein tijdschrift, een online platform of bijeenkomsten (deze kan bijvoorbeeld de vorm hebben van de informatiemarkt uit bijlage 6).

7.3 Persoonlijk reflectie

Bij het vinden van een geschikte afstudeeropdracht heb ik gezocht naar de combinatie van diverse elementen: beleid, wetgeving, verschillende functies van het platteland en mensen. Zelf voel ik mij sterk verbonden met de Achterhoek, ik kom uit Winterswijk en wilde altijd al graag een bijdrage leveren aan dit gebied. Het was een wens van mij om mijn afstudeeropdracht in en over Winterswijk te maken. Toen ik van Joyce Ras en Arjen Vedder de mogelijkheid kreeg voor dit onderzoek, over de toekomst van de scholtegoederen in Winterswijk, was ik dus al snel enthousiast.

Scholtegoederen waren mij niet erg bekend; ik kende de term. Aanvankelijk dacht ik dat deze algemeen bekend zou zijn, met een vaste definitie, waardoor het onderzoek een duidelijke afbakening had. Maar tijdens het onderzoek bleek dat de term in de samenleving niet algemeen gewaardeerd wordt en dat ‘de definitie’ niet bestaat. Sommige eigenaren en deskundigen voelen zich ongehoord. Hierdoor zijn de meningen en verhalen over ‘scholte-’ verdeeld, evenals de meningen over de baten die de betiteling zou (kunnen) beteken. Dit heeft ervoor gezorgd dat ik het onderwerp vanuit verschillende invalshoeken heb moeten bekijken (de eigenaar die zich ongehoord voelt, de eigenaar die niets met de scholten te maken wil hebben, de eigenaar die content is met de benaming en de gemeente die de waarden wil behouden). Dit gaf mijn onderzoek meer diepgang dan ik in eerste instantie had verwacht en was echt van toegevoegde waarde.

Dit onderzoek heeft mij laten inzien dat het van groot belang is om met de mensen te blijven praten. Zij weten vaak nog meer dan al geschreven staat, vinden niet altijd hetzelfde, maar zouden zich nooit ongehoord mogen voelen. De gemeente Winterswijk wil zich sterk maken voor behoud en ontwikkelingen van de scholtegoederen, terwijl veel eigenaren om wie het gaat niet willen dat hun eigendom als scholtegoed wordt benoemd. Ook wanneer je dus denkt iets goed te doen, is het belangrijk dat met mensen wordt gesproken in plaats van over.

Wensen versus regelgeving

Bijlagen

Erven van ‘scholtegoederen’ in de gemeente Winterswijk

Gelderesch
Beurse
Siemelink
Rennerdink
Loytink
Boelink
Jonkers
Kössink
Lutjekössink
Ravenhorst
Kortschot
Beernink
Freriks
Boelijink
Broerink
Mensink
Woesteneng
Oelewijk
Nieuwenhuis
Leesink
Groters
Belink
de Borg
Scholtenhuis
Dunnewik
Onnink
Hesselink
Leeferdink
Gellink
Willink
Eelink
Hilbelink
Stemerdink
De plante
Krosenbrink
Bennink
Hemmink
Vriezenhuis
Wissink
Dierkink
Sieverdink
Geessink
Meenk-Roosen
Gelink
´t Brink
´t Kreil
Esselink
Aarninк
het Lintum
Ros
Oossink
Smeenk
Hijink
Bovelt
Meerdink
Rosenhoeve
Roerdink

Kap Naam vroegere scholteboerderij

Hoofdgebouw vroegere scholteboerderij

Aangeduid als scholteboerderij, maar geen opstal meer / in bebouwde kom (in onderzoek buiten beschouwing gelaten)

0 0.5 1 2 3 Km.

Locaties en namen afkomstig uit: Arjen Ligtenbarg (2013) *Scholtengoederen, twee fietsroutes langs de scholten in de gemeenten Aalten en Winterswijk;* en uit: Neefjes, J., N. Willemse (2009), *Cultuurhistorische Atlas Winterswijk,* RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., Weesp

Postadres Postbus 101 7100 AC Winterswijk

bezoekadres Stationsstraat 25
telefoon (0543) 543 543
fax (0543) 543 065
e-mail gemeente@winterswijk.nl
internet www.winterswijk.nl

«Scholtegoed»
t.a.v. «MV» «Voorletters» «Achternaam»
«Adres»
«Postcode» «Woonplaats»

ons kenmerk: 2013-007525
uw kenmerk:
bijlage(n):
kopie aan: J. Ras / A. Vedder / Archief

afdeling/team: Nationaal Landschap
behandeld door: Loraine ten Damme
verzenddatum: 15 oktober 2013

onderwerp: Vooraankondiging enquête over toekomstwensen van "scholtegoederen" in Winterswijk

Beste «MV» «Voorletters» «Achternaam»,

Met deze brief wil ik u informeren over mijn afstudeeronderzoek voor de gemeente Winterswijk. Het onderzoek richt zich op de wijze waarop de gemeente kan inspelen op de toekomstwensen van de eigenaren van landgoederen in Winterswijk. Het gaat hierbij om de landgoederen die als 'scholteboerderij' aangeduid staan in de *Cultuurhistorische Atlas Winterswijk* (2009, J. Neefjes, N. Willemse) en/of in *Scholtengoederen, twee fietsroutes langs de scholten in de gemeenten Aalten en Winterswijk* (2013, A. Ligtenbarg). Het is hierbij ook van belang om te weten wat voor u de belemmeringen op het gebied van beleid en regelgeving op verschillende overheidsniveaus zijn. Hierover zult u op korte termijn een enquête ontvangen. Ook zullen enkele interviews plaatsvinden. Deze brief dient als vooraankondiging, zodat u alvast in de gelegenheid bent om na te denken over uw toekomstwensen van uw landgoed. Ik hoop dat u een bijdrage wilt leveren door het invullen van de enquête. Hieronder leest u meer over dit onderzoek dat ik doe in het kader van de opleiding Bos & Natuurbeheer van Hogeschool Van Hall Larenstein.

Aanleiding onderzoek
De gemeente maakt zich sterk voor behoud en ontwikkeling van landgoederen (scholtegoederen) in Winterswijk, deze zijn een belangrijke schakel voor een duurzame instandhouding van het bijzondere agrarische cultuurlandschap in Winterswijk: het Nationaal Landschap Winterswijk. Deze landgoederen zijn medebepalend voor de leefbaarheid van het buitengebied. Ze kenmerken zich onder andere door de aanwezigheid van waardevolle landschappelijke- en cultuurhistorische kwaliteiten. Ook de economische waarden van de landgoederen zijn van groot belang.

Door allerlei (maatschappelijke) omstandigheden staat de rendabiliteit van landgoederen in Winterswijk onder druk. De veelal agrarische functie dreigt verloren te gaan, met leegstand en verval als gevolg. Enkele landgoederen hebben zich door de jaren heen al een andere functie eigen gemaakt om hun landgoed duurzaam in stand te houden. Mogelijk speelt bij u ook het idee om uw landgoed op een andere manier te exploiteren of bent u dit traject al ingegaan. Het kan natuurlijk ook zijn dat de huidige situatie op uw landgoed nu al voldoet aan uw toekomstwensen. De gemeente wil graag weten wat de toekomstwensen van landgoedeigenaren zijn en welke belemmeringen zij ervaren, zodat op het gebied van beleid en regelgeving hier op een goede manier op ingespeeld kan worden. De ontwikkeling van landgoederen is vaak een samenspel tussen landgoedeigenaar, overheid en overige partijen. Een goede samenwerking tussen deze partijen is dus een belangrijke voorwaarde voor het slagen van trajecten.

Tot slot
Ik hoop op uw medewerking aan mijn onderzoek omdat deze tot doel heeft een bijdrage te leveren aan een duurzame ontwikkeling van landgoederen in Winterswijk. Het is ook de bedoeling om de resultaten van dit onderzoek te koppelen aan het beleid van de provincie Gelderland op het gebied van landgoederen en cultuurhistorie. Dit beleid, inclusief subsidiemogelijkheden, is onder andere gericht op het culturele erfgoed dat bij veel landgoederen in Winterswijk nog volop aanwezig is. Om die koppeling te kunnen maken is inzicht in uw toekomstwensen is van belang.

Wanneer u al vragen heeft kunt u contact met mij opnemen via onderstaande contactgegevens. Indien nodig kunt u ook contact opnemen met één van mijn begeleiders, mw. Joyce Ras (beleidsmedewerker cultuurhistorie, jras@winterswijk.nl) of dhr. Arjen Vedder (planoloog, avedder@winterswijk.nl) van het team Nationaal Landschap van de gemeente Winterswijk.

Met vriendelijke groet,

Loraine ten Damme
Afstudeer stagiair

0543-543543
Aanwezig op dinsdag, woensdag en donderdag
ldamme@winterswijk.nl

Postadres Postbus 101 7100 AC Winterswijk

bezoekadres Stationsstraat 25
telefoon (0543) 543 543
fax (0543) 543 065
e-mail gemeente@winterswijk.nl
internet www.winterswijk.nl

«Scholtegoed»
t.a.v. «MV» «Voorletters» «Achternaam»
«Adres»
«Postcode» «Woonplaats»

ons kenmerk: 2013-007879
uw kenmerk:
bijlage(n): Enquête
kopie aan: J. Ras / A. Vedder / Archief

afdeling/team: Nationaal Landschap
behandeld door: Loraine ten Damme
verzenddatum: 30 oktober 2013

onderwerp:

Beste «MV» «Voorletters» «Achternaam»,

Op 15 oktober 2013 heb ik u een vooraankondiging gestuurd over mijn onderzoek naar de toekomstwensen van landgoedeigenaren en de belemmeringen die worden ervaren ten aanzien van beleid en regelgeving op dit gebied. De enquête bestaat uit enkele gesloten en open vragen en vraagt ongeveer een kwartiertje van uw tijd.

Voor de gemeente Winterswijk is uw bijdrage aan dit onderzoek van belang om te kunnen anticiperen op uw toekomstwensen bij beleidsontwikkeling. Daarnaast is het de bedoeling van het onderzoek om een koppeling te maken met het beleid van de provincie Gelderland. Dit beleid, inclusief subsidiemogelijkheden, is onder andere gericht op het culturele erfgoed dat bij veel landgoederen in Winterswijk nog volop aanwezig is.

Ik hoop uw enquête ingevuld te mogen ontvangen, zodat ik de uitkomsten kan verwerken en een bijdrage kan leveren aan behoud en ontwikkeling van de kwaliteit van de leefomgeving en de vitaliteit van het Winterswijkse buitengebied. Landgoederen zijn een belangrijke schakel bij de duurzame instandhouding hiervan. Graag ontvang ik uw enquête voor 20 november retour, zodat ik de resultaten kan verwerken in mijn afstudeeronderzoek.
U kunt de enquête op twee manieren invullen: analoog via de bijgevoegde enquête, die u kunt retourneren via de tevens toegevoegde retourenveloppe, of digitaal via http://www.thesistools.com/toekomstwensen. Hier vult u het volgende wachtwoord in: wensenenbeleid

Bij vragen kunt u contact met mij opnemen via de onderstaande contactgegevens, of met één van mijn begeleiders: mw. Joyce Ras (beleidsmedewerker cultuurhistorie, jras@winterswijk.nl) of dhr. Arjen Vedder (planoloog, avedder@winterswijk.nl) van het team Nationaal Landschap, gemeente Winterswijk.

Met vriendelijke groet,

Loraine ten Damme
Afstudeerstagiair

0543-543543
Aanwezig op dinsdag, woensdag en donderdag
ldamme@winterswijk.nl

Enquête over de toekomstwensen van de 'scholtegoederen' in Winterswijk

Het is mogelijk om deze enquête online te beantwoorden, via www.thesistools.com/toekomstwensen. Hier vult u eerst het wachtwoord in: wensenenbeleid (alleen kleine letters, zonder spaties).
De enquête is opgedeeld in twee delen. Het eerste deel omvat de huidige functies en uw wensen voor uw scholtegoed, het tweede deel gaat over ervaringen met beleid en regelgeving.

Uw gegevens zullen vertrouwelijke worden behandeld en worden niet aan derden verstrekt. In mijn onderzoek worden de resultaten van alle enquête samengevoegd. Individuele reacties zullen dus niet te herleiden zijn. U kunt de enquête retour sturen in de meegestuurde antwoordenveloppe. Ik zou uw enquête graag voor 20 november retour ontvangen, zodat ik de informatie kan verwerken in mijn afstudeeronderzoek.

Uw naam: _____
Adres: _____

Deel 1: Functies en wensen

1. Wat zijn de huidige functies van uw:
   a. Gebouwen (woonhuis/schuren)? _____
   _____
   b. Gronden? Bouwland / grasland / natuur / bos _____
   _____

2. In hoeverre voelt u zich betrokken bij (behoud van) het Winterswijkse landschap?_____
_____
_____
_____

3. Heeft u in het verleden ideeën gehad om uw gronden/gebouwen van functie te veranderen?

   - o Ja, (enkele) gebouwen
   - o Ja, grond
   - o Ja, beide
   - o Nee verder naar vraag 4

3A. Indien u een functieverandering heeft uitgevoerd, wat zijn uw ervaringen met de functieverandering van grond en opstallen? (denkt u hierbij ook aan planologie, logistiek en tijd)_____
_____
_____
_____
_____
_____

3B. Indien u het idee niet heeft uitgevoerd, wat is hier de hoofdreden van? _____
_____
_____

4. Heeft u wensen voor functieverandering van uw scholtegoed, en zo ja welke?

- o Ja, op korte termijn (start binnen 5 jaar)
- o Ja, op lange termijn (over 5 jaar of later)
- o Nee

Toelichting planontwerp:_____

_____

_____

5. Wat is uw wensbeeld voor uw scholtegoed over twintig jaar? (denkt u hierbij aan eigendom, uiterlijke kenmerken, soort gebruik, beheer, exploitatie, etc.)_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

6. Welke belemmeringen ziet u om dit wensbeeld te bereiken? _____

_____

_____

_____

_____

7. Welke rol hebben onderstaande partijen nu voor (behoud/ontwikkeling van) uw landgoed?

a. Rentmeester/adviesbureau _____

_____

b. Gemeente Winterswijk _____

_____

c. Overige overheidsinstellingen _____

_____

d. Overig, namelijk _____

_____

8. Welke rol zouden onderstaande partijen voor (behoud/ ontwikkeling van) uw landgoed moeten hebben?

a. Rentmeester/adviesbureau _____

_____

b. Gemeente Winterswijk _____

_____

c. Overige overheidsinstellingen _____

_____

d. Overig, namelijk _____

_____

Deel 2. Ervaringen met beleid en regelgeving

Bestemmingsplan

9. Bent u bekend met de planologische bestemming van uw landgoed zoals opgenomen in het Bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Winterswijk?

- o Ja verder naar vraag 9A
- o Nee verder naar vraag 10

9A. Wanneer en waarom bent u met hiermee in aanraking gekomen? _____

_____

_____

9A. Vindt u de regelgeving in dit bestemmingsplan duidelijk? (1 naar 5 oplopend in waardering)

1 2 3 4 5

9A. Wat zijn uw ervaringen met het bestemmingsplan? (bv. waarom stimulerend/belemmerend) _____

_____

_____

_____

Gemeentelijk landgoederenbeleid

10. Bent u bekend met landgoederenbeleid van de gemeente Winterswijk?

- o Ja verder naar vraag 10A
- o Nee verder naar vraag 11

10A. Wanneer en waarom bent u met hiermee in aanraking gekomen? _____

_____

_____

10A. Vindt u dit gemeentelijk landgoederenbeleid duidelijk? (1 naar 5 oplopend in waardering)

1 2 3 4 5

10A. Wat zijn uw ervaringen met het landgoederenbeleid? (bv. waarom stimulerend/belemmerend)

_____

_____

_____

Gemeentelijk functieveranderingsbeleid

11. Bent u bekend met functieveranderingsbeleid van de gemeente Winterswijk? (functies zoeken plaatsen zoeken functies in Winterswijk)

- o Ja verder naar vraag 11A
- o Nee verder naar vraag 12

11A. Wanneer en waarom bent u met hiermee in aanraking gekomen? _____
_____
_____

11A. Vindt u dit functieveranderingsbeleid duidelijk? (1 naar 5 oplopend in waardering)

1 2 3 4 5

11A. Wat zijn uw ervaringen met dit functieveranderingsbeleid? (bv. waarom stimulerend/belemmerend)
_____
_____
_____

Provinciaal cultuurhistorisch beleid

12. Bent u bekend met cultuurhistorische beleid van de provincie Gelderland? (Gelderland Cultuurprovincie!)

- o Ja verder naar vraag 12A
- o Nee verder naar vraag 13

12A. Wanneer en waarom bent u met hiermee in aanraking gekomen? _____
_____
_____

12A. Vindt u dit beleid duidelijk? (1 naar 5 oplopend in waardering)

1 2 3 4 5

12A. Wat zijn uw ervaringen met het cultuurhistorische beleid? (bv. waarom stimulerend/ belemmerend)_____
_____
_____
_____

Natuurschoonwet 1928

13. Bent u bekend met de Natuurschoonwet 1928?

- o Ja verder naar vraag 13A
- o Nee verder naar vraag 14

13A. Wanneer en waarom bent u met hiermee in aanraking gekomen? _____

_____

_____

13A. Vindt u de regelgeving van de Natuurschoonwet 1928 duidelijk? (1 naar 5 oplopend in waardering)
1 2 3 4 5

Natura 2000

14. Bent u bekend met Natura 2000?

- o Ja verder naar vraag 14A
- o Nee verder naar vraag 15

14A. Wanneer en waarom bent u met hiermee in aanraking gekomen? _____

_____

_____

14A. Wat zijn uw ervaringen met de Natura 2000? (bv. waarom stimulerend/belemmerend)

_____

_____

_____

Overige regelgeving

15. Welke andere beleid/regelgeving vindt u belemmerend?_____

_____

_____

Waarom ervaart u dit zo?_____

_____

_____

_____

16. Welke andere beleid/regelgeving vindt u dat kansen biedt voor de ontwikkeling van uw scholtegoed?

_____

_____

_____

Waarom ervaart u dit zo?_____

_____

_____
_____

Aanvullende vraag

17. Hoe ziet u de rol van de gemeente als u plannen heeft voor uw scholtegoed (wat heeft u van de gemeente nodig?)_____
_____
_____
_____
_____
_____

Ik wil u hartelijk bedanken voor uw bijdrage aan mijn afstudeeronderzoek. Indien u inzicht wenst te krijgen in de resultaten, kunt u hieronder aangeven of u een uitnodiging voor een presentatie van de resultaten van mijn afstudeeronderzoek op het gemeentehuis in Winterswijk wilt ontvangen. Deze vindt waarschijnlijk in de eerste maanden van 2014 plaats.

- o Ja, ik ben wel benieuwd naar de resultaten en ontvang graag een uitnodiging voor een presentatie.
- o Nee, ik wens geen terugkoppeling en ontvang geen uitnodiging voor een presentatie.

Ruimte voor opmerkingen/toelichting:

12 november 2013, nummer 43

GEMEENTENIEUWS WINTERSWIJK

De toekomstwensen van 'scholtegoederen' in Winterswijk

Van oudsher zijn de vele scholtegoederen in Winterswijk belangrijk voor het bijzondere agrarische cultuurlandschap. Om dit buitengebied met al haar kwaliteiten (landschap, cultuur, natuur en economie) en daarmee de leefbaarheid te behouden, maakt de gemeente zich sterk voor behoud en ontwikkeling van deze scholtegoederen.

In dit kader ben ik afgelopen september begonnen met mijn afstudeerproject bij de gemeente Winterswijk, waarbij ik onderzoek doe naar de wensen van scholte-eigenaren en belemmeringen die beleid en wetgeving vormen. Deze breng ik in beeld door middel van interviews en een enquête die eind oktober is verzonden naar de eigenaren van scholtegoederen in het buitengebied (uit Cultuurhistorische Atlas Winterswijk (2009) en Scholtengoederen, twee fietsroutes langs de scholten in de gemeenten Aalten en Winterswijk (2013)). Inmiddels heb ik al een groot aantal enquêtes retour mogen ontvangen. Met dit bericht wil ik de eigenaren extra attenderen op het onderzoek.

De resultaten verwerk ik in een advies aan de gemeente Winterswijk hoe zij met beleid en regelgeving kan inspelen op de wensen van eigenaren. Daarnaast is het de bedoeling om de resultaten te koppelen aan het beleid van de provincie Gelderland dat, inclusief subsidiemogelijkheden, gericht is op het culturele erfgoed dat bij veel scholtegoederen nog volop aanwezig is.

Ik wil degenen die gereageerd hebben op de enquête bedanken voor hun medewerking. De enquêtes kunnen tot

20 november teruggestuurd worden (via de retourenveloppe of digitaal: thesis-tools.com), zodat ik de gemeente van een passend advies kan voorzien.

Loraine ten Damme,
studente Bos & Natuurbeheer,
Hogeschool Van Hall Larenstein.

Extra politieactie tijdens donkere dagen

Uit politiecijfers blijkt dat tussen oktober en april zo'n 50% meer woninginbraken en overvallen worden gepleegd. Deze misdrijven hebben een grote impact op mensen. Daarom start de politie het project 'Donkere Dagen Offensief'.

Het Donkere Dagen Offensief is erop gericht om woninginbraken, overvallen op bedrijven en woningen en ook straatroven te voorkomen. Tussen oktober en april onderneemt de politie meer actie daarop. Onder andere surveilleert zij dan vaker in de buurt, houdt gesprekken met geregistreerde veelplegers en organiseert acties om deze misdrijven te voorkomen en houdt gesprekken met geregistreerde veelplegers. De politie heeft uw hulp daarbij nodig. U kunt helpen uw buurt veilig te maken en te houden. Omdat u uw omgeving en de bewoners kent, herkent u verdachte situaties sneller.

Bel 112
Hoort of ziet u iets ongewoons? Een vreemde auto in de straat? Een persoon op de uitkijk? Een raam dat aan diggelen valt? Aarzel niet en bel direct 112.

Meer tips en informatie? Kijk op www.politie.nl

Talententuin toont jongeren innovatieve kracht van de Achterhoek

De Gruitpoort in Doetinchem wordt op 22 november aanstaande omgetoverd tot een bruisende en innovatieve ontmoetingsplaats waar jonge talenten in contact komen met Achterhoekse werkgevers.

De Talententuin is op vrijdag 22 november van 14.00 tot 18.00 uur in de Gruitpoort in Doetinchem. Aan deze eerste editie van de Achterhoekse Talententuin nemen 25 bedrijven deel, die hun innovatieve producten en diensten laten zien aan jongeren die op zoek zijn naar een stageplaats of starters functie. Wil jij graag deelnemen aan de Talententuin en speeddaten met bedrijven? Meld je dan nu aan! Mail je naam, opleiding en bij voorkeur ook je CV naar Aloeske Vosseberg: aloeske@achterhoekwerkt.nl Meer informatie vind je op Facebook: www.facebook.com/AchterhoekseTalententuin

Achterhoek 2020 Jong
De Talententuin is een initiatief van Achterhoek 2020 Jong. Vanuit de samenwerkende Achterhoekse jonger eninitiatieven is een aantal projecten geïnitieerd om jongeren te binden en boeien aan de Achterhoek. Wij werken aan projecten op het gebied van wonen, werken en vervoer en ontwikkelen een online community waar jongeren op de hoogte blijven van interessante ontwikkelingen in de Achterhoek.

Gevonden of verloren voorwerpen?

Kijk op www.winterswijk.nl of bel (0543) 543 543

Burgernetdeelnemers maken Winterswijk veiliger

Burgernet is een unieke samenwerking tussen burgers, gemeente en politie om de veiligheid in de wijk te vergroten.

Burgernet wordt niet alleen ingezet bij inbraken. Ook bij een overval, een vermissing of doorrijden na een ongeval kan Burgernet worden ingezet. Buurtbewoners die zich hebben aangemeld, ontvangen een spraak- of sms-bericht met een duidelijke omschrijving van een persoon of voertuig. Als zij de verdachte zien of andere aanwijzingen hebben, kunnen zij gratis bellen naar 0800-0011. Zo kan de politie sneller en gerichter zoeken. Op dit moment wordt één op de tien Burgernetacties dankzij tips van Burgernetdeelnemers opgelost. Na afloop ontvangen alle deelnemers bericht over het resultaat van de Burgernetactie.

Doe ook mee!
Inmiddels zijn er bijna 1,4 miljoen Burgernetdeelnemers in Nederland. Hoe meer mensen meedoen, hoe meer Burgernetacties met succes kunnen worden afgesloten. Daarom loopt vanaf 6 september de landelijke campagne 'Meld je aan voor Burgernet'. Iedereen van 16 jaar en ouder kan zich aanmelden.De gemeente Winterswijk doet mee en roept alle inwoners van de gemeente op zich nu als deelnemer aan te melden op www.burgernet.nl.

EUREGIO-spreekuur in Oeding

EUREGIO houdt op dinsdag 12 november 2013 van 18.00 tot 19.00 uur een spreekuur voor burgers in het Rathaus van Oeding, Winterswykerstraße 1. U hoeft zich niet aan te melden voor dit spreekuur.

Burgers kunnen hier terecht met vragen rond werken en studeren in het buurland, sociale verzekeringen (zoals AOW, zorgverzekering, pensioen, werkloosheid). Ook op algemene vragen over verhuizen naar het buurland kan informatie worden verkregen. Voor het beantwoorden van vragen over belastingen is een vertegenwoordiger van het Duitse Finanzamt aanwezig. Let op: er is geen medewerker van de Nederlandse Belastingdienst aanwezig op dit spreekuur.

Werk in uitvoering

Jaspersweg
Er wordt een fietspad aangelegd aan de noordzijde van de Jaspersweg tussen Sportpark Jaspers en de Goeman Borgesiusstraat. Tussen Goeman Borgesiusstraat en Schimmelpenningklaan worden fietsvoorzieningen aangebracht. De Ravenhorsterweg tussen de Schimmelpenningklaan en de Pasbree is tijdelijk (tot eind deze week) afgesloten. Er zijn omleidingsroutes aangegeven.

Waliënseweg
Op woensdag 20 november wordt gestart met het herstel van de wegbermen van de Waliënseweg, op het gedeelte tussen de Boeijinkweg – Vredenseweg. De werkzaamheden duren naar verwachting tot vrijdag 6 december. Gedurende deze periode is de weg voor doorgaand verkeer afgesloten. Het verkeer wordt omgeleid. Aanliggende bedrijven, woningen (en de school) zijn bereikbaar.

Kijkvoormeerinformatieenandereactuelewegwerkzaamhedenopwww.winterswijk.nl/Verkeer_en_vervoer/Werk_in_uitvoering of op www.bereikbaargelderland.nl.

Rol Provincie / het Rijk	
Huidige rol	Gewenste rol
Financier (4x)	Financier(extra bij extra eisen) (2x)
Ontwikkelingen bieden (1x)	Planontwikkeling bieden (3x)
Ontwikkelaar (1x)	Faciliteren (3x)
Adviseur (2x)	Adviseur (1x)
Natuurbeheerplan (1x)	Niets (1x)
Uitstraling Nationaal Landschap (1x)	Vergunningverlener (1x)

Rol gemeente Winterswijk	
Huidige rol	Gewenste rol
Vergunningverlening (8x)	Vergunningverlening (4x)
plan)ontwikkeling buitengebied (2x)	Medewerking (9x)
Bestemmingsplan (1x)	Meedenken (3x)
Belasting innen (2x)	Financiering / subsidies (4x)
Subsidie (1x)	Flexibel (3x)
Advisering (2x)	Advisering (2x)
Te afwezig (1x)	Begeleiden (1x)
Geen medewerking (1x)	Maatwerk (1x)
Aanspreekpunt bij plannen (1x)	Kennis (1x)
Promotie recreatietak (1x)	Noodzaak zien (1x)
Ongediertebestrijding (1x)	Ongediertebestrijding (1x)
	Wegonderhoud (1x)
	Planontwikkeling buitengebied (1x)
	Ontwikkelen kenmerken (1x)
	Faciliteren (1x)
	Niet meer dan landelijk verplicht / heel beperkt (3x)
	Ontwikkelingsruimte bieden aan agrarische ondernemers (1x)

Rol rentmeester / adviseur	
Huidige rol	Gewenste rol
Aanvraag + beheer landgoed (3x)	Beheren (1x)
Adviseur (2x)	Adviseur (vernieuwend) (5x)
Opstellen contracten (2x)	Opstellen contracten (1x)
Contactpersoon (1x)	Aanvoelen markt (1x)

Uit: Floder Markgraven, oktober 2011

Dealmaking Markgraven

Gemeente Tubbergen - Dienst Landelijk Gebied

De gemeente Tubbergen heeft besloten om van start te gaan met het project Dealmaking Markgraven. Hiermee wil de gemeente op een vernieuwende wijze particuliere initiatieven koppelen aan gebiedsdoelen. Hiervoor is een onafhankelijke 'dealmaker' aangesteld: een medewerker van Dienst Landelijk Gebied (DLG). Deze dealmaker gaat op pad op de initiatieven in kaart te brengen door bijvoorbeeld met de bewoners in het gebied in gesprek te gaan. ... Deze insteek past bij de huidige visie van het college van burgemeester en wethouders, waarin de rol van de overheid kleiner wordt en de burgers meer geprikkeld worden om hun eigen initiatieven kenbaar te maken. De dealmaker probeert de verschillende ideeën en initiatieven uit het gebied aan elkaar te koppelen of om ruimte te geven om naast elkaar te kunnen ontwikkelen. Er vindt een verschuiving plaats van 'de overheid wil' naar 'de burger wenst'.[1]

Voorbeeld: Het bouwen van een landhuis, onder de voorwaarde dat *N* hectare natuur gerealiseerd wordt;
Voorbeeld: Het realiseren van nieuwe overnachtingsmogelijkheden (bv. boomhutten) onder de voorwaarde dat in de gemeente *N* m2 aan gebouwen wordt gesloopt.

Stoken op Streekhout

't Onderholt, PAN Winterswijk, VAN Berkel & Slinge en vijf Duitse districten (Kreise)

Onderhoud van houtwallen en kleinschalige bospercelen is noodzakelijk om dit aantrekkelijke en streekeigen cultuurlandschap in onze grensregio te behouden. Deze landschapselementen moeten weer een economische functie krijgen, waardoor het onderhoud aantrekkelijk wordt. Want hout dat vrijkomt uit landschapsonderhoud is geen afval, maar een alternatieve energiebron.
Wat willen we bereiken?
Verbetering van het landschap en de biodiversiteit:
- door de economische waarde van houtopstanden te verhogen. Als eigenaren een betere prijs krijgen voor hun hak- en snoeihout, gaan zij meer investeren in landschapsonderhoud. Ook wordt dan aanleg van nieuwe landschapselementen aantrekkelijk;
- door de ecologische waarde van de houtopstanden te verhogen, waardoor ook de biodiversiteit in de regio toeneemt;
- door het opzetten van een managementsysteem om optimaal landschapsonderhoud te kunnen plegen.[2]

Van: www.energieqquelle-wallhecke.de, 11-12-'13

Van: www.landschapsbeheergelderland.nl, 11-12-'13

Vrijwilligerswerk in het landschap

Stichting Landschapsbeheer Gelderland

Er zijn vele duizenden vrijwilligers actief in het Gelderse cultuurlandschap. Zij zetten zich in voor het behoud van eeen stukje landschap in de eigen omgeving. Het vrijwilligerswerk is inmiddels onmisbaar. Veel plant- en diersoorten zijn afhankelijk kleine landschapselementen zoals knotbomen, heggen, poelen en boomgaarden. ... Landschapsbeheer Gelderland facilteert, ondersteunt en werkt samen met vrijwilligersgroepen in Gelderland. Wij ondersteunen de vrijwilligers door middel van cursussen en gereedschap en bieden een WA- en ongevallenverzekering.[3]

Stichting Landschapsbeheer Gelderland

1 http://tubbergen.nieuws.nl, bezocht 11 december 2013
2 www.energiequelle-wallhecke.de, bezocht 11 december 2013
3 www.landschapsbeheergelderland.nl, bezocht 11 december 2013

REGIO 31

Markt voor alle vragen over buitengebied

OLST – Liefst zevenduizend mensen die in het Sallandse buitengebied wonen, krijgen een directe uitnodiging. „Zo krijgen we de meeste respons", zegt René Nijmeijer, zelf woonachtig in Lierderholthuis en werkzaam bij Eelerwoude. Dit is een landelijk adviesbureau en rentmeesterskantoor.

De uitnodiging is om op woensdag naar het Hoboken in Olst te komen. Daar kunnen mensen die wonen in het buitengebied zich uitgebreid laten informeren over wat ze kunnen doen met hun erf. Bijvoorbeeld een nieuwe invalling voor een vervallen schuur bedenken, zelf energie opwekken, iets doen met recreatie op het terrein, zorgen dat het nestje in het omringende landschap past of aan natuurontwikkeling doen. Deze en alle andere vragen die mensen die wonen, werken en leven op het platteland hebben, zijn welkom. De informatiemarkt is een idee van Eelerwoude, maar ook uitnodiging zijn de provincie, stichting Bioselandschap, Stimuland, Leader, Het Overijsselse Landschap en The Citadel Company. Ook aanwezig is 'de kracht van Salland'. Een programma waarin de gemeenten Raalte, Olst-Wijhe en Deventer samen met inwoners en ondernemers aan ontwikkelingen in Salland aan te jagen. Dat, geoombeeerd met meer mogelijkheden om iets te ontwikkelen die worden geboden door de provincie, maakt dat Eelerwoude net als een paar jaar geleden weer een dergelijke informatiemarkt belegt. Toegang is gratis en een bezoek is vrijblijvend, wordt benadrukt. „Vijf jaar geleden kwamen er honderden mensen, we verwachten dat het nu ook druk wordt. We willen dit graag ook in andere regio's doen, binnen en buiten Overijssel. In Gelderland en Drenthe bijvoorbeeld spelen wel vergelijkbare zaken." Ook merken Eelerwoude en de andere bedrijven en organisaties meerdere dat veel mensen in het buitengebied zich afvragen wat ze kunnen met hun erf en gebouwen. Zowel is duidelijk: stallen afbreken en er een huis voor terugbouwen (Stoad voor Rood-regeling) is lang niet de enige optie. Een aansprekend voorbeeld vindt Nijmeijer IVOOR aan de Raarhoekweg bij Raalte. „We hebben er hard aan getrokken om van die kalkoenboederij een zorglocatie te maken. De bezoekersfaciliteiten in Welsum is ook zo'n project." Daar leek geen plek voor te vinden. Maar door een natuurlijke boer die wil stoppen de kans te geven op zijn erf enkele huizen te laten bouwen, kan de kunstzinnige komen.

De informatiemarkt op 3 juli bestaat uit stands waar mensen informatie kunnen krijgen. Ook zijn er lezingen. De markt is tussen 15.00 uur en 21.00 uur te bezoeken, Jan Schamhartstraat 5 in Olst.

Wanneer:
12 februari 2014
14.30 uur
–
19.00 uur

Eelerwoude
kleurt het landelijk gebied

Informatiemarkt

Eelerwoude

Renteemsters en adviesbureau Eelerwoude heeft in juli in samenwerking met enkele gemeentes in Overijssel een landschapsmarkt georganiseerd, waarbij verschillende partijen met standjes en lezingen vertegenwoordigd waren. Burgers konden bij deze markt binnenlopen om vragen en ideeën te bespreken.

In samenwerking met enkele Achterhoekse gemeenten wordt zo'n zelfde informatiemarkt in februari georganiseerd. Dit is voor de gemeente een kans om burgers duidelijker te maken wat binnen de gemeente kan en hoe ontwikkelingen worden aangepakt.

Het Landgoedvenster

Het Landgoedbedrijf

Nieuw instrument voor transparantie

In samenwerking met de initiatiefgroep Het Landgoedbedrijf heeft de WUR-PPO een instrument ontwikkeld voor de ontwikkeling en kwalificering van landgoederen, Het Landgoedvenster. Dit Landgoedvenster kan intern dienen als managementinstrument voor landgoedeigenaren om zich te bezinnen op hun maatschappelijke rol en positie[4] Extern werkt het ter ondersteuning van de communicatie met de omgeving om meer ontwikkelingsruimte te krijgen.

4. Tekst en afbeelding van: www.hetlandgoedbedrijf.nl (28 december 2013)

Bronvermelding

- Agenda 2020 (2013) *Atlas van de achterhoek in aanbouw (concept)*, werkplaats vitale leefomgeving, Achterhoek 2020
- Benthem, M., van, P. Jansen (2008) *Bosbeheer en biodiversiteit, Natuurbehoud, Biodiversiteit als beheerdoel, Praktisch bosbeheer*, uitgeverij Matrijs, Utrecht
- Bosschap (2010), *Aansprakelijkheid in bos en natuur, Een wegwijzer voor eigenaren en beheerders*, Brochure, Driebergen
- Breman, B., e.a. (2013) *Het kansrijke platteland van de Achterhoek, Analyse van ruimtelijke, economische en sociale ontwikkelingen*, Alterra-rapport 2434, Wageningen
- Compendium voor de leefomgeving (2013), *Balans voor hout en houtproducten voor Nederland, 2000 - 2011,* (indicator 0070), versie 13, 2 april 2013
- Daalhuizen, F., F. van Dam, M. Piek en N. Sorel (2008), *Plattelandsontwikkeling en de gevolgen voor het landschap*, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving
- Dienst Regelingen (2011), *Landgoed als natuurschoon,* Ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie, Assen
- Fontijn, R.J., e.a. (2013), *Kracht van de Achterhoek, De waarde van voedselketens voor de regio,* Alterra Wageningen UR, projectnummer BO-08-018.04-003, Wageningen
- Gelderland Anders (2013, 15 mei), *De Omgevingsvisie in Vogelvlucht, Gelderland Anders,* Arnhem
- Gemeente Winterswijk (2008), *Functies zoeken plaatsen zoeken functies in Winterswijk,* Reactienota beleidsnotitie Hergebruik in Winterswijk
- Gemeente Winterswijk (2009), *Landschapsontwikkelingsplan Winterswijk, groots in een kleinschalig landschap*, vastgesteld door de Raad d.d. 04-11-2009
- Gemeente Winterswijk (2011), *Bestemmingsplan integrale herziening buitengebied Winterswijk, gemeente Winterswijk*, projectnummer 60598.05
- Gemeente Winterswijk (2011) [2], *Winterswijk Groots in een kleinschalig landschap, Maak kennis met het prachtige Winterswijkse landschap en help mee het nog mooier te maken!,* folder, SLO-002, Winterswijk
- Hendriks, K., e.a. (2010), *Natuur voor iedereen: participeren, investeren en profiteren*, Alterra Wageningen UR, Wageningen, drukwerk van Eck & Oosterink, Ochten
- Kompagne, L (2013), *De waardering van NSW-landgoederen in de gemeente Winterswijk* (conceptnaam), stageonderzoek opleiding Bedrijfskunde Management, Economie & Recht, Saxion University of Applied Sciences
- Ligtenbarg, A. (2013), *Scholtengoederen – twee fietsroutes langs de scholten in de gemeenten Aalten en Winterswijk*
- Neefjes, J., N. Willemse (2009), *Cultuurhistorische Atlas Winterswijk*, RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., Weesp
- Ouden, J., e.a. (2010), *Bosecologie en Bosbeheer*, Acco, Leuven
- Provincie Gelderland (2012), *Programma Cultuur en Erfgoed 2013-2016; Gelderland cultuurprovincie!*, SIS-nummer PS2012-744
- Rijksoverheid (2009) G*eschiedenis van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid,* Brochure ministerie van Economische zaken
- Salverda, I., R. van Dam, R. During (2011) *Natuur dichterbij!, Een rapportage over werkvormen en methoden van Landschapsbeheer Nederland voor het betrekken van mensen bij landschap en natuur*, Alterra, Wageningen UR
- Schokkenbroek, M. (2008), *Het scholtengoed Meerdink, een historisch-geografische studie naar een horig landgoed*, SAL-80439, 800426-742050

- Schoorlemmer, H., G. Migchels, G. Venema (2006), *Meer dan landbouw: kansen voor verbreding,* Drukkerij Modern BV, Lelystad
- Steenbekkers, A., C. Simon, V., Veldheer (2006), *Thuis op het platteland, De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag
- Steenbekkens, A., e.a. (2008) *Het platteland van alle Nederlands, Hoe Nederlanders het platteland zien en gebruiken*, Sociaal en cultureel planbureau, Den Haag
- Steenbekkens, A., Vermeij, L. (2013) *De dorpenmonitor, ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners,* Sociaal en Cultuur Planbureau, Den Haag
- Stortelder, A.H.F., e.a. (2001), *Boeren voor natuur, De slechtste grond is de beste*, Alterra-rapport 312, Wageningen
- Terwan, P., A. Manhoudt (2013), *Uitgave GLB Special 7,* Nieuwsbrief, Veelzijdig Boerenland en Boerennatuur, resp. Hazerswoude-Rijndijk en Drachten
- TNR Advies (2009), *Het levendig landschap Winterswijk, Beleids- en actienota vrijetijdseconomie Gemeente Winterswijk 2009-2013,* Lochem
- Triple E (2011), *Gemeente Winterswijk, Erfgoed in Winterswijk, een andere weg, Quick scan naar de baten van erfgoed in de gemeente Winterswijk,* Triple E – TB/GS
- Werkgroep Krimp Winterswijk (2013)*, Krimp biedt Kansen!, Geef ons gebied de gereedschappen!,* eDruk Winterswijk, Winterswijk
- Wildenbeest, G. (1984), *De Wintersijkse scholten: opkomst, bloei en neergang, Een antroposofische speurtocht naar het fatum van een agrarische elite,* VU Boekhandel / Uitgeverij, Amsterdam
- Zanden, J.L., van, S.W. Verstegen (1993) *Groene geschiedenis van Nederland,* Het Spectrum, Utrecht

- Gemeente Winterswijk (2012), *Winterswijkse monumentenlijst januari 2012*
- Smalbraak, J., (2013), 'Bosgeschiedenis Nationaal Landschap Winterswijk'. In: *Historisch Geografisch Tijdschrift,* 31e jaargang 2013

- www.binnenlandsbestuur.nl, *Leegstand in buitengebied groter dan bij kantoren,* bezocht op 10 december 2012
- www.boerderij.nl, *Nieuwe natuurwet opnieuw vertraagd,* bezocht op 05 november 2013
- www.boerderij.nl, *Vergroeningspremie valt onder overgangsregeling*, bezocht op 16 december 2013
- www.cbl.nl, *Duurzaamheid, Weidegang,* bezocht op 13 december 2013
- www.cultureelerfgoed.nl, *Subsidies,* bezocht op 4 december 2013
- www.energiequelle-wallhecke.de, *Stoken op Streekhout* en *Projectdoelen,* bezocht op 11 december 2013
- www.europa-nu.nl, *Landbouwbeleid,* bezocht op 30 oktober 2013
- www.glk.nl, *Dit zijn wij,* bezocht op 18 december 2013
- www.hetlandgoedbedrijf.nl, *Het Landgoedvenster,* bezocht op 28 december 2013
- www.hetlnvloket.nl, *Probleemgebiedenvergoeding,* bezocht op 13 december 2013
- www.landschapsbeheergelderland.nl, *Vrijwilligers in het landschap,* bezocht op 11 december 2013
- www.natuurbeheer.nu, *Standaardkostprijs,* bezocht op 27 december 2013
- www.nieuws.nl, *Nauwelijks minder koeien in de wei,* bezocht 13 november 2013
- www.nieuweoogst.nu, *Dijksma: mest bepaalt groei melkveestapel,* door A. de Snoo, bezocht op 2 december 2013
- www.nieuweoogst.nu, *Eerste kamer steunt mestverwerkingsplicht,* door A. de Snoo, bezocht op 17 december 2013
- http://pas.natura2000.nl, *Over de PAS,* bezocht op 20 november 2013
- www.portaalnatuurenlandschap.nl, *Agrarisch natuur- en landschapsbeheer 2016,* bezocht op 28 december 2013
- http://statline.cbs.nl, *Bodemgebruik; uitgebreide gebruiksvorm, per gemeente, bos,* bezocht op 10 december 2013
- www.surveymonkey.com, *Steekproefgrootte enquête,* (26 november 2013)

- http://tubbergen.nieuws.nl, *Verschuiving van 'de overheid wil' naar 'de burger wenst'*, gepubliceerd: 28 sep 2011, bezocht op 11 december 2013
- www.winterswijk.nl, *Erfgoedverordening gemeente Winterswijk 2010,* bezocht op 13 november 2013

- Mevrouw Clemens, N., Beleidsmedewerker Economie, gemeente Winterswijk, e-mail op 16 december 2013
- De heer Dubbelhuis, J.J., Docent Vastgoed en Ruimtelijke Inrichting, Hogeschool van Hall Larenstein, gesprek op 18 november 2013
- De heer Groot, R., de, Project-/programmaleider, provincie Gelderland, presentatie op 31 oktober 2013
- De heer Lange, G.M., de, Beleidsmedewerker Ecologie en Landschap, gemeente Winterswijk, gesprek op 4 december 2013
- Mevrouw Ras, J., beleidsmedewerker cultuurhistorie gemeente Winterswijk, gesprek op 25 november 2013 en 4 december 2013
- Scholteeigenaar J, anonimiteit toegezegd, gesproken op 29 november 2013
- De heer Schoemaker, A., Beleidsmedewerker Landbouw en Plattelandsontwikkeling, gemeente Winterswijk, gesprek op 26 november 2013, 3 december 2013 en 17 december 2013
- Mevrouw Smalbraak, J., voorzitter Werkgroep NSW Landgoederen Winterswijk, gesprek op 21 november 2013
- De heer Vedder, A., Planoloog, gemeente Winterswijk, gesprek op 13 september 2013 en 3 december 2013

- NedBrowser, digitaal kaartsysteem gemeente Winterswijk, 26 september 2013, 18 december 2013